

Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών

Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών ΠΝΥΚΑ: Πολιτική
Ιστορία, Θεωρία και Πράξη

Μεταπτυχιακή Διατριβή

Το Δικαίωμα Έννομης Προστασίας και οι Εκτελεστοί Τίτλοι:
Νομικές και Πρακτικές Αποτυπώσεις στο Ελληνικό και στο
Κυπριακό Νομικό Σύστημα

Χρυσούλα Πολυτσαρχάκη

Επιβλέπων Καθηγητής
Δρ. Ιωάννης Τζιβάρας

Μάιος 2024

Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών

Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών ΠΝΥΚΑ: Πολιτική

Ιστορία, Θεωρία και Πράξη

Μεταπτυχιακή Διατριβή

**Το Δικαίωμα Έννομης Προστασίας και οι Εκτελεστοί Τίτλοι:
Νομικές και Πρακτικές Αποτυπώσεις στο Ελληνικό και στο
Κυπριακό Νομικό Σύστημα**

Χρυσούλα Πολυτσαρχάκη

**Επιβλέπων Καθηγητής
Δρ. Ιωάννης Τζιβάρας**

Η παρούσα μεταπτυχιακή διατριβή υποβλήθηκε προς μερική εκπλήρωση των απαιτήσεων για απόκτηση μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών στην ΠΝΥΚΑ: Πολιτική Ιστορία, Θεωρία και Πράξη από τη Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών του Ανοικτού Πανεπιστημίου Κύπρου.

Μάιος 2024

Περίληψη

Η ένταξη του δικαιώματος για δικαστική προστασία στα θεμελιώδη δικονομικά δικαιώματα αποτελεί θεσμική εγγύηση για τη διασφάλιση της αποτελεσματικής οργάνωσης και της λειτουργίας των δικονομικών θεσμών που απαιτούνται για την άσκηση της δικαιοδοτικής λειτουργίας των δικαστηρίων με την παροχή πλήρους, έγκαιρης και αποτελεσματικής έννομης προστασίας. Το θεμελιώδες δικονομικό δικαίωμα για δικαστική προστασία, όπως, άλλωστε, το σύνολο των θεμελιωδών δικαιωμάτων, κατοχυρώνεται δυνάμει διατάξεων όχι μόνο εθνικής, αλλά και ενωσιακής, υπερεθνικής και διεθνούς προέλευσης.

Η θέσπιση του δικαιώματος αυτού έλαβε χώρα, στη μεν σύγχρονη ελληνική συνταγματική ιστορία των περιόδων με δημοκρατικό πολίτευμα, με το άρθρο 20 παρ. 1 του Συντάγματος του 1975, στη δε Κυπριακή Δημοκρατία με το άρθρο 30 παρ. 1 εδ. α' του Συντάγματός της. Το δικαίωμα αυτό, που αποτελεί κύρια έκφανση του κράτους δικαίου, περιλαμβάνει την αξίωση για παροχή έννομης προστασίας από τα δικαστήρια, τα οποία έχουν καθήκον να εναρμονίζουν τις αποφάσεις τους με την ισχύουσα έννομη τάξη.

Το δικαίωμα αυτό περιλαμβάνει και την ειδικότερη αξίωση του δικαιούχου για αναγκαστική εκτέλεση, δηλαδή την αξίωση αυτού έναντι του κράτους να του παρέχει, δια των αρμόδιων οργάνων του, την απαιτούμενη συνδρομή, προκειμένου να λαμβάνονται εξαναγκαστικά μέτρα σε βάρος του οφειλέτη για την ικανοποίηση ουσιαστικής αξίωσής του κατά του τελευταίου. Για τη διενέργεια αναγκαστικής εκτέλεσης αναγκαία προϋπόθεση είναι η ύπαρξη εκτελεστού τίτλου, δηλαδή δημόσιου εγγράφου το οποίο ενσωματώνει αξίωση που μπορεί να ικανοποιηθεί με τη διαδικασία της αναγκαστικής εκτέλεσης.

Η σημασία, για τη δικαστηριακή πρακτική, των θεμάτων που συνέχονται αφενός μεν με το περιεχόμενο του ως άνω δικαιώματος της δικαστικής προστασίας, αφετέρου δε με τους εκτελεστούς τίτλους και τις σχετικές με αυτούς ρυθμίσεις, καθώς και οι αποτυπώσεις τους στα δικονομικά συστήματα δύο χωρών, ήτοι της Ελλάδος και της Κύπρου, με διαφορετικές έννομες τάξεις (του Ηπειρωτικού Ευρωπαϊκού Δικαίου στην περίπτωση της Ελλάδας και του Αγγλοσαξονικού Δικαίου στην περίπτωση της Κυπριακής Δημοκρατίας), δικαιολογούν τον σκοπό της έρευνας για την εκπόνηση της προκειμένης μεταπτυχιακής διατριβής.

Τέλος, εφόσον η έρευνα έχει ως αντικείμενο θεμελιώδεις νομικές έννοιες, για την πραγματοποίησή της ακολουθήθηκε η νομική μεθοδολογία με την αξιοποίηση κειμένων συνταγμάτων, διεθνών και περιφερειακών συμβάσεων, κωδίκων, νομολογίας, καθώς και ελληνόγλωσσης και ξενόγλωσσης βιβλιογραφίας, λαμβάνοντας υπόψη ότι το Σύνταγμα, ως κείμενο και σύστημα κανόνων δικαίου με αυξημένη τυπική ισχύ, έχει χαρακτηριστικά που καθιστούν την ερμηνεία του ιδιαίτερη, σε σχέση με εκείνη των κοινών κανόνων δικαίου.

Summary

The inclusion of the right to judicial protection in the fundamental procedural rights is an institutional guarantee to ensure the effective organization and functioning of the procedural institutions required to exercise the jurisdictional function of the courts by providing full, timely and effective legal protection. The fundamental procedural right to judicial protection, like, after all, the set of fundamental rights, is secured by virtue of provisions not only of national, but also of Union, supranational and international origin.

The enactment of this right took place, in the modern Greek constitutional history of the periods with a democratic state, with article 20 par. 1 of the 1975 Constitution, and in the Republic of Cyprus with article 30 par. 1 sec. a' of its Constitution. This right, which is a main manifestation of the rule of law, includes the claim to provide legal protection from the courts, which have the duty to harmonize their decisions with the applicable legal order.

This right also includes the more specific claim of the beneficiary for forced execution, that is, the latter's claim against the state to provide him, through its competent bodies, with the required assistance, in order to take coercive measures against the debtor to satisfy his substantial claim against the latter. In order to carry out forced execution, a necessary condition is the existence of an enforceable title, i.e. a public document which incorporates a claim that can be satisfied by the process of forced execution.

The importance, for judicial practice, of the issues related to the content of the above-mentioned right to judicial protection on the one hand, and to the enforceable titles and related regulations on the other, as well as their imprints on the procedural systems of two countries, i.e. of Greece and Cyprus, with different legal orders (of Continental European Law in the case of Greece and Anglo-Saxon Law in the case of the Republic of Cyprus) justify the purpose of the research for the preparation of the present master's thesis.

Finally, since the research has as its object fundamental legal concepts, for its realization the legal methodology was followed by utilizing the texts of constitutions, international conventions and codes, jurisprudence as well as Greek and foreign language literature, taking into account that the Constitution, as a text and a system of rules of law with increased formal force, has characteristics that make its interpretation special, in relation to that of common law rules.

Ευχαριστίες

Ευχαριστώ τον Επιβλέποντα Καθηγητή μου, Δρ. Ιωάννη Τζιβάρα, για τη διδασκαλία του, για τις υποδείξεις του και για την εμπιστοσύνη που μου έδειξε κατά τη συγγραφή της Μεταπτυχιακής μου Διατριβής. Επίσης, ευχαριστώ τον Ακαδημαϊκό Υπεύθυνο του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών «ΠΝΥΚΑ: Πολιτική Ιστορία, Θεωρία και Πράξη», Επίκουρο Καθηγητή, Δρ. Θεόδωρο Γιαννόπουλο, για την ενθάρρυνσή του, ώστε να προχωρήσω στη συγγραφή της Διατριβής, καθώς και για όλα όσα μου δίδαξε ως Καθηγητής μου τόσο στο Πτυχιακό Πρόγραμμα «Σπουδές στον Ελληνικό Πολιτισμό» όσο και στο Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών «ΠΝΥΚΑ».

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	4
Summary	5
Εισαγωγή	9
Κεφάλαιο 1	11
Συνταγματική ρύθμιση του δικαιώματος δικαστικής προστασίας, όπως αποτυπώνεται στο ελληνικό και στο κυπριακό νομικό σύστημα.....	11
1.1 Ιστορική αναφορά και πηγές στην Ελλάδα.....	11
1.2 Ιστορική αναφορά και πηγές στην Κύπρο.....	12
1.3 Νομικές βάσεις του δικαιώματος δικαστικής προστασίας.....	13
1.4 Το περιεχόμενο του δικαιώματος δικαστικής προστασίας.....	14
1.4.1 Η νομική φύση του.....	14
1.4.2 Οι έννοιες «δικαίωμα» και «συμφέρον» ως προϋποθέσεις παροχής έννομης προστασίας από τα δικαστήρια.....	15
1.5 Το δικαίωμα δικαστικής προστασίας ως αντικείμενο κατοχύρωσης από το άρθρο 20 παρ. 1 του Συντάγματος	16
1.6 Τα δικαστήρια ως όργανα της δικαστικής λειτουργίας στην Ελλάδα.....	16
1.7 Τα δικαστήρια ως όργανα της δικαστικής λειτουργίας στην Κύπρο.....	19
1.8 Η φύση της ρήτρας «όπως νόμος ορίζει» στο άρθρο 20 παρ. 1 του Συντάγματος..	22
1.9 Φορείς του δικαιώματος δικαστικής προστασίας και αποδέκτες των σχετικών υποχρεώσεων.....	23
1.9.1 Υποκείμενα του δικαιώματος δικαστικής προστασίας.....	23
1.9.2 Αποδέκτες των υποχρεώσεων	24
1.10 Η έκταση της παροχής έννομης προστασίας από τα δικαστήρια	25
1.10.1 Η πληρότητα της δικαστικής προστασίας.....	25
1.10.2 Η έγκαιρη απονομή της δικαστικής προστασίας.....	27
1.10.3 Η αποτελεσματικότητα της δικαστικής προστασίας.....	29
1.11 Οι περιορισμοί του δικαιώματος δικαστικής προστασίας.....	31
Κεφάλαιο 2	34
Οι εκτελεστοί τίτλοι στην Ελλάδα και στην Κύπρο	34
2.1 Οι εκτελεστοί τίτλοι στην Ελλάδα.....	34
2.1.1 Οι τελεσίδικες δικαστικές αποφάσεις	36

2.1.1.1	Η τελεσιδικία της δικαστικής απόφασης.....	38
2.1.2	Οι προσωρινά εκτελεστές δικαστικές αποφάσεις.....	38
2.1.2.1	Δικαιολόγηση της κήρυξης της προσωρινής εκτέλεσης.....	39
2.1.2.2	Δυνητική κήρυξη της προσωρινής εκτέλεσης.....	40
2.1.2.3	Υποχρεωτική κήρυξη της προσωρινής εκτέλεσης.....	40
2.1.2.4	Αποκλεισμός της κήρυξης της προσωρινής εκτέλεσης.....	41
2.1.2.5	Προστασία του οφειλέτη από την κήρυξη της προσωρινής εκτέλεσης.....	41
2.1.2.5.1	Αναστολή της προσωρινής εκτέλεσης.....	42
2.1.2.5.2	Η επαναφορά των πραγμάτων στην προηγούμενη κατάσταση.....	42
2.1.3	Οι διαιτητικές αποφάσεις.....	44
2.1.4	Τα πρακτικά ελληνικών δικαστηρίων που περιέχουν συμβιβασμό ή προσδιορισμό δικαστικών εξόδων.....	45
2.1.5	Τα συμβολαιογραφικά έγγραφα.....	46
2.1.6	Οι διαταγές πληρωμής που εκδίδονται από έλληνες δικαστές.....	47
2.1.6.1	Η αναστολή της εκτελεστότητας της διαταγής πληρωμής.....	48
2.1.7	Οι διαταγές απόδοσης της χρήσης μίσθιου ακινήτου που εκδίδονται από έλληνες δικαστές.....	49
2.1.8	Οι αλλοδαποί τίτλοι που κηρύχθηκαν εκτελεστοί.....	49
2.1.9	Οι διαταγές και πράξεις που αναγνωρίζονται από τον νόμο ως τίτλοι εκτελεστοί...	50
2.2	Απόγραφο. Έννοια και διαδικασία της έκδοσής του.....	51
2.3	Οι εκτελεστοί τίτλοι στην Κύπρο.....	53
	Συμπεράσματα.....	56
	Βιβλιογραφία.....	58
	Κείμενα Συνταγμάτων.....	61
	Κείμενα Διεθνών Συμβάσεων.....	61
	Νομολογία.....	62

Εισαγωγή

Η προκείμενη μεταπτυχιακή διατριβή εστιάζει στο θεμελιώδες δικονομικό δικαίωμα για δικαστική προστασία και στους εκτελεστούς τίτλους (με βάση τους οποίους διενεργείται η αναγκαστική εκτέλεση, η οποία περιλαμβάνεται στο πεδίο προστασίας του δικαιώματος αυτού), με τη μελέτη δύο διαφορετικών νομικών συστημάτων, ήτοι του ελληνικού και του κυπριακού.

Σκοπός της διατριβής είναι αφενός μεν η έρευνα ζητημάτων που ανακύπτουν συχνά στην καθημερινή δικαστηριακή πρακτική και σχετίζονται με την έννοια, το περιεχόμενο και τη λειτουργία τόσο του θεμελιώδους δικονομικού δικαιώματος για δικαστική προστασία όσο και των εκτελεστών τίτλων, οι οποίοι αποτελούν προϋπόθεση της αναγκαστικής εκτέλεσης, που συνιστά τη δραστικότερη από τις δικονομικές μορφές υπό τις οποίες παρέχεται η δικαστική προστασία, αφετέρου δε ο εντοπισμός σημείων επαφής και αποκλίσεων, ως προς τα ανωτέρω ζητήματα, στην ελληνική και κυπριακή έννομη τάξη.

Η διατριβή διακρίνεται σε δύο βασικά Κεφάλαια. Το Κεφάλαιο 1 αναφέρεται στο θεμελιώδες δικονομικό δικαίωμα για δικαστική προστασία στο ελληνικό και στο κυπριακό νομικό σύστημα. Ειδικότερα, γίνεται αναφορά στην ιστορική εξέλιξη της κατοχύρωσης του δικαιώματος αυτού, στις νομικές βάσεις του σε εθνικό, ενωσιακό, υπερεθνικό και διεθνές επίπεδο, στη νομική φύση του, στα δικαστήρια ως όργανα της δικαστικής λειτουργίας στην Ελλάδα και στην Κύπρο, στις συνταγματικές εγγυήσεις που διέπουν τη λειτουργία των δικαστηρίων στην Ελλάδα και στην Κύπρο, στους φορείς αυτού (υποκείμενα του

δικαιώματος και αποδέκτες των υποχρεώσεων), στην έκταση της παροχής δικαστικής προστασίας (πληρότητα, έγκαιρη απονομή και αποτελεσματικότητα) και στους περιορισμούς αυτού. Το Κεφάλαιο 2 αναφέρεται στους εκτελεστούς τίτλους στο ελληνικό και στο κυπριακό νομικό σύστημα και ιδιαίτερα στη συνηθέστερη και σπουδαιότερη κατηγορία εκτελεστών τίτλων, ήτοι των δικαστικών αποφάσεων, στον χρόνο εξοπλισμού αυτών με εκτελεστότητα στα προαναφερόμενα νομικά συστήματα και, τέλος, στην έννοια και στη διαδικασία έκδοσης του απογράφου, ως σημαντικού εγγράφου της διαδικασίας της αναγκαστικής εκτέλεσης στην ελληνική έννομη τάξη.

Κεφάλαιο 1

Συνταγματική ρύθμιση του δικαιώματος δικαστικής προστασίας, όπως αποτυπώνεται στο ελληνικό και στο κυπριακό νομικό σύστημα

1.1 Ιστορική αναφορά και πηγές στην Ελλάδα

Το δικαίωμα δικαστικής προστασίας κατοχυρώνεται σε όλα τα σύγχρονα δυτικά νομικά συστήματα. Στη σύγχρονη ελληνική συνταγματική ιστορία, η θέσπιση του δικαιώματος δικαστικής προστασίας έλαβε χώρα με το άρθρο 20 παρ. 1 του ισχύοντος Συντάγματος του 1975, σύμφωνα με το οποίο *«Καθένας έχει δικαίωμα στην παροχή έννομης προστασίας από τα δικαστήρια και μπορεί να αναπτύξει σ' αυτά τις απόψεις του για τα δικαιώματα ή συμφέροντά του, όπως νόμος ορίζει»*. Με τα προγενέστερα Συντάγματα, το δικαίωμα δικαστικής προστασίας θεμελιωνόταν στις διατάξεις αυτών για τη διάκριση των εξουσιών και για την οργάνωση της λειτουργίας της δικαιοσύνης, όπως τη δημοσιότητα των συνεδριάσεων, την αιτιολόγηση και δημοσίευση των δικαστικών αποφάσεων, την ισοβιότητα των δικαστών, την αρχή του φυσικού δικαστή (Κλαμαρής 1989: 57; Κουτνατζής 2019: 8; Παπανικολάου 2017: 728; Σοϊλεντάκης 2017: 496). Με παρόμοια διατύπωση, είχε προηγηθεί το άρθρο 119 του στερούμενου δημοκρατικής νομιμότητας

συνταγματικού κειμένου του 1968 της δικτατορικής περιόδου, σύμφωνα με το οποίο *«Έκαστος δικαιούται εις την παροχήν εννόμου προστασίας υπό του δικαστηρίου και δύναται να ανάπτυξη ενώπιον τούτου τας απόψεις του περί των δικαιωμάτων ή συμφερόντων του»*.

Αξίζει να σημειωθεί ότι κατά την περίοδο της Ελληνικής Επανάστασης, η Γ' Εθνοσυνέλευση που ολοκλήρωσε τις εργασίες της στην Τροιζήνα (19 Μαρτίου 1827-5 Μαΐου 1827), αφού εξέλεξε τον Ιωάννη Καποδίστρια ως Κυβερνήτη της Ελλάδος, ψήφισε το «Πολιτικόν Σύνταγμα της Ελλάδος» (Σύνταγμα της Τροιζήνας). Το Σύνταγμα αυτό, το οποίο υπήρξε το αρτιότερο συνταγματικό κείμενο της επαναστατικής περιόδου, είχε κατοχυρώσει το δικαίωμα δικαστικής προστασίας με το άρθρο 22, σύμφωνα με το οποίο *«Κανείς δεν δύναται ν' αποφύγη το ανήκον δικαστήριον, ουδέ να εμποδισθεί από το να καταφύγη εις αυτό»*.

Ως νομοθετικό πρότυπο της διάταξης του άρθρου 20 παρ. 1 του ισχύοντος Συντάγματος, με την οποία εισήχθη το δικαίωμα δικαστικής προστασίας, θεωρείται η διάταξη του άρθρου 19 παρ. 4 του Θεμελιώδους Νόμου της Βόννης (Κλαμαρής 1989: 59-60; Σοϊλεντάκης 2017: 496), όπως είχε ονομαστεί ο Καταστατικός Χάρτης της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας, η οποία προήλθε από τη συνένωση των τριών ζωνών κατοχής (αγγλικής, αμερικανικής και γαλλικής) το 1949 με πρωτεύουσα τη Βόννη (Χατζηβασιλείου 2019: 112-113).

1.2 Ιστορική αναφορά και πηγές στην Κύπρο

Το Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας, το οποίο εκπονήθηκε από Μεικτή Συνταγματική Επιτροπή, για την υλοποίηση των Συμφωνιών του Λονδίνου της 19ης-2-1959, και υπογράφηκε στις 16-8-1960, μαζί με τις τελικές πράξεις δημιουργίας της Κυπριακής Δημοκρατίας (Συρίγος 2020: 144-145), περιέχει ρητές διατάξεις, με τις οποίες κατοχυρώνεται το δικαίωμα δικαστικής προστασίας και ελεύθερης προσφυγής στα δικαστήρια. Ειδικότερα, οι διατάξεις του άρθρου 30 παρ. 1 εδ. α' και 2 του Συντάγματος της Κύπρου ορίζουν, ότι *«Εις ουδένα δύναται ν' απαγορευθή η προσφυγή ενώπιον του δικαστηρίου, εις ο δικαιούται να προσφύγη δυνάμει του Συντάγματος.... Έκαστος, κατά την διάγνωσιν των αστικών αυτού δικαιωμάτων και υποχρεώσεων ή οιασδήποτε κατ' αυτού*

ποινικής κατηγορίας, δικαιούται ανεπηρέαστου, δημοσίας ακροαματικής διαδικασίας εντός ευλόγου χρόνου, ενώπιον ανεξαρτήτου, αμερολήπτου και αρμοδίου δικαστηρίου ιδρυμένου διά νόμου». Εκτός, όμως, από τις διατάξεις αυτές, οι οποίες θεσπίζουν ένα γενικό συνταγματικό, ατομικό, δικονομικό δικαίωμα δικαστικής προστασίας και ελεύθερης πρόσβασης στα δικαστήρια, το Σύνταγμα της Κύπρου κατοχυρώνει, με ειδική ρητή διάταξη και ορισμένα ειδικότερα συνταγματικά, ατομικά, δικονομικά δικαιώματα εξειδικεύοντας έτσι μέχρι ένα ορισμένο σημείο την έκταση και το περιεχόμενο του γενικού δικαιώματος δικαστικής προστασίας. Ειδικότερα, με τη διάταξη του άρθρου 30 παρ. 3 του Συντάγματος της Κύπρου ορίζεται ότι «Έκαστος έχει το δικαίωμα: α) να πληροφορηθή τους λόγους, δι' ους καλείται να εμφανισθή ενώπιον του δικαστηρίου, β) να προβάλη τους ισχυρισμούς αυτού ενώπιον του δικαστηρίου και να έχη χρόνον επαρκή δια την προπαρασκευήν τούτων, γ) να προσάγη ή να προκαλή την προσαγωγή των μέσων αποδείξεως και να εξετάζη μάρτυρας συμφώνως τω νόμω, δ) να έχη συνήγορον της ίδιας αυτού εκλογής και να έχη δωρεάν νομικήν αρωγήν, οσάκις το συμφέρον της δικαιοσύνης απαιτή τούτο και όπως ο νόμος ορίζει, ε) να έχη δωρεάν συμπάραστασιν διερμηνέως, εφ' όσον δεν δύναται να κατανοή ή ομιλή την εν τω δικαστηρίω χρησιμοποιουμένην γλώσσαν». Συνεπώς, με τη διάταξη αυτή θεσπίζονται τα ακόλουθα δικαιώματα: (1) της πληροφόρησης για τους λόγους για τους οποίους κάποιος καλείται ενώπιον δικαστηρίου, (2) της προβολής των ισχυρισμών του ενώπιον του δικαστηρίου και της παροχής χρόνου για την ετοιμασία της υπεράσπισης, (3) της προσκόμισης και της πρόκλησης της προσκόμισης αποδεικτικών στοιχείων και μαρτύρων, (4) της επιλογής συνηγόρου και, αν το απαιτεί το συμφέρον της δικαιοσύνης, της δωρεάν νομικής αρωγής και (5) της συμπάραστασης διερμηνέα για την κατανόηση της χρησιμοποιούμενης στο δικαστήριο γλώσσας (Κλαμαρής 1989: 44-45; Λοττίδης 2009: 80-81).

1.3 Νομικές βάσεις του δικαιώματος δικαστικής προστασίας

Σε διεθνές επίπεδο, το δικαίωμα δικαστικής προστασίας κατοχυρώνεται από τις διατάξεις των άρθρων 8 και 10 της Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου της 10ης-12-1948 του ΟΗΕ (ΟΔΔΑ) και του άρθρου 14 παρ. 2 εδ. β' του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα (ΔΣΑΠΔ).

Σε επίπεδο Συμβουλίου της Ευρώπης, το ως άνω δικαίωμα κατοχυρώνεται δυνάμει των διατάξεων του άρθρου 6 παρ. 1 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ), η βασική εγγύηση των οποίων συνίσταται στο δικαίωμα κάθε προσώπου να εισάγει αξιώσεις του σε δικαστήριο που θα έχει την εξουσία να εξετάζει τη νομική και ουσιαστική βασιμότητά τους και να εκδίδει δεσμευτικές αποφάσεις που θα λύνουν τις διαφορές από τις οποίες προήλθαν οι αξιώσεις αυτές. Το δικαίωμα αυτό δεν προβλέπεται μεν ρητά από το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ, όμως το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ) κάλυψε το κενό αυτό και δέχθηκε ότι το δικαίωμα δικαστικής προστασίας στηρίζεται στη διάταξη του εδ. α' της παρ. 1 του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ, αφού προέβη σε τελεολογική ερμηνεία της διάταξης και έλαβε υπόψη του τις αρχές, το αντικείμενο και τον σκοπό της Σύμβασης, τις γενικές αρχές του δικαίου και τις αρχές του διεθνούς δικαίου (Σισιλιάνος 2017: 248-249).

Σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης, το δικαίωμα δικαστικής προστασίας κατοχυρώνεται από τις διατάξεις του άρθρου 47 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΧΘΔΕΕ), με το οποίο θεσπίζεται δικαίωμα προσφυγής κάθε προσώπου ενώπιον ανεξάρτητου, αμερόληπτου και νόμιμα συνεστημένου δικαστηρίου για την εκδίκαση της υπόθεσής του δίκαια, δημόσια και μέσα σε εύλογη προθεσμία.

1.4 Το περιεχόμενο του δικαιώματος δικαστικής προστασίας

1.4.1 Η νομική φύση του

Με το άρθρο 20 παρ. 1 του Συντάγματος κατοχυρώνεται ένα θεμελιώδες δικαίωμα με ατομικό, κοινωνικό, αλλά και πολιτικό, κατά ορισμένους, περιεχόμενο. Ειδικότερα, το δικαίωμα αυτό θεμελιώνει την αξίωση του αιτούντος δικαστική προστασία έναντι της πολιτείας να μην εμποδίζει, με νομοθετικούς ή άλλους περιορισμούς, την απονομή της δικαιοσύνης. Εξάλλου, με τη θέσπιση του δικαιώματος δικαστικής προστασίας θεμελιώνεται η υποχρέωση του κράτους να προβεί σε θετικές ενέργειες για την οργάνωση του συστήματος απονομής δικαιοσύνης και για την παροχή έννομης προστασίας από

συγκεκριμένο δικαστήριο (Κουτνατζής 2019: 47-48; Παπανικολάου 2017: 729; Χρυσόγονος & Βλαχόπουλος 2017: 459). Η άσκηση του δικαιώματος παροχής έννομης προστασίας από τα δικαστήρια συνιστά, κατά μία ευρεία έννοια, συμμετοχή στην πολιτική εξουσία, αφού δια της έκδοσης δικαστικής απόφασης, που αποτελεί μέρος της δικαιοδοτικής λειτουργίας των δικαστηρίων, καταλήγει στην άσκηση κρατικής εξουσίας (Κουτνατζής 2019: 48; Σοϊλεντάκης 2017: 498; Χρυσόγονος & Βλαχόπουλος 2017: 458).

Πέρα, όμως, από τους ως άνω χαρακτηρισμούς του, που ανάγονται στην τριμερή διάκριση των θεμελιωδών δικαιωμάτων ως ατομικών, κοινωνικών και πολιτικών, το δικαίωμα που κατοχυρώνεται από το άρθρο 20 παρ. 1 του Συντάγματος έχει, κυρίως, διαδικαστικό-δικονομικό χαρακτήρα, αφού εμπεριέχει την αξίωση για θέσπιση, από την πλευρά του κράτους, των κανόνων με τους οποίους οργανώνεται το δικονομικό πλαίσιο και ασκείται η δικαιοδοτική λειτουργία των δικαστηρίων. Το άρθρο 20 παρ. 1 του Συντάγματος, επομένως, δεν θεσπίζει ουσιαστικά δικαιώματα, αλλά προϋποθέτει την ύπαρξή τους (Κουτνατζής 2019: 49; Σοϊλεντάκης 2017: 500; Χρυσόγονος & Βλαχόπουλος 2017: 461).

Επιπρόσθετα, η συστηματική θέση του δικαιώματος δικαστικής προστασίας στο σύστημα αξιών του Συντάγματος και, ειδικότερα, στο δεύτερο μέρος που αφορά τα ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα αποτελεί θεσμική εγγύηση για τη διασφάλιση της ορθής και αποτελεσματικής οργάνωσης και λειτουργίας των δικονομικών θεσμών (Κουτνατζής 2019: 48-49; Παπανικολάου 2017: 729; Σοϊλεντάκης 2017: 498).

1.4.2 Οι έννοιες «δικαίωμα» και «συμφέρον» ως προϋποθέσεις παροχής έννομης προστασίας από τα δικαστήρια

Βασική προϋπόθεση για την παροχή δικαστικής προστασίας αποτελεί η έννοια του «δικαιώματος» και του «συμφέροντος». Δικαίωμα είναι η εξουσία που παρέχεται σε φυσικά ή νομικά πρόσωπα από κανόνες δικαίου για την ικανοποίηση βιοτικών αναγκών τους. Συμφέρον αποτελεί το ωφέλημα ή το πλεονέκτημα ορισμένου προσώπου στην ικανοποίηση μιας βιοτικής ανάγκης, το οποίο προέρχεται από τη συμμετοχή του σε μία βιοτική σχέση. Η προστασία του άρθρου 20 παρ. 1 του Συντάγματος περιορίζεται στα έννομα συμφέροντα, δηλαδή σ' εκείνα που αναγνωρίζονται από την έννομη τάξη και δεν

αποτελούν απλά συμφέροντα προσβαλλόμενα από τις δυσμενείς συνέπειες γενικών νομοθετικών ή διοικητικών μέτρων (Κουτνατζής 2019: 59; Μαργαρίτης 2012: 141 Τόμ. Ι).

1.5 Το δικαίωμα δικαστικής προστασίας ως αντικείμενο κατοχύρωσης από το άρθρο 20 παρ. 1 του Συντάγματος

Η κατοχύρωση του δικαιώματος δικαστικής προστασίας από το άρθρο 20 παρ. 1 του Συντάγματος περιλαμβάνει την αξίωση του ατόμου για προσφυγή, με τη χρήση του κατάλληλου, κάθε φορά, ένδικου βοηθήματος, στο αρμόδιο δικαστήριο, εφόσον θεωρεί ότι προσβάλλονται τα δικαιώματα ή τα έννομα συμφέροντά του, από ενέργειες τρίτων. Αντικείμενο, συνεπώς, της αξίωσης δικαστικής προστασίας αποτελεί το δικαίωμα και γενικότερα η έννομη σχέση (δικαιώματα και υποχρεώσεις που απορρέουν από ορισμένο βιοτικό συμβάν), η οποία εκκρεμεί προς δικαστική διάγνωση (Κουτνατζής 2019: 84-85; Μαργαρίτης 2012: 139 Τόμ. Ι).

1.6 Τα δικαστήρια ως όργανα της δικαστικής λειτουργίας στην Ελλάδα

Η έννομη προστασία παρέχεται, κατά το άρθρο 20 παρ. 1 του Συντάγματος, από τα δικαστήρια. Η έννοια των δικαστηρίων, ως οργάνων της δικαστικής λειτουργίας, προκύπτει από τη συστηματική ερμηνεία των διατάξεων των άρθρων 87 επ. του Συντάγματος, που αναφέρονται στη δικαστική εξουσία. Ειδικότερα, τα δικαστήρια, στα οποία περιλαμβάνονται τα πολιτικά, τα ποινικά και τα διοικητικά: (α) προβλέπονται, ως τακτικά κρατικά όργανα, τα οποία διακρίνονται από τα όργανα των λοιπών λειτουργιών (άρθρο 26 παρ. 3 του Συντάγματος) και (β) συγκροτούνται από τακτικούς δικαστές (άρθρο 87 παρ. 1 του Συντάγματος), οι οποίοι περιβάλλονται με λειτουργική και προσωπική ανεξαρτησία (άρθρο 87 παρ. 1 Συντάγματος) και υπόκεινται, κατά την άσκηση των καθηκόντων τους, μόνο στο Σύνταγμα και στους νόμους (άρθρο 87 παρ. 2 του Συντάγματος). Με ειδικές διατάξεις του Συντάγματος προβλέπεται η συμμετοχή μη δικαστικών λειτουργών σε συγκεκριμένα δικαστήρια, όπως: (βα) το Ανώτατο Ειδικό Δικαστήριο, στο οποίο υπάγονται, μεταξύ των άλλων υποθέσεων: (1) «*Η άρση της*

αμφισβήτησης για την ουσιαστική αντισυνταγματικότητα ή την έννοια διατάξεων τυπικού νόμου, αν εκδόθηκαν γι' αυτές αντίθετες αποφάσεις του Συμβουλίου της Επικρατείας, του Αρείου Πάγου ή του Ελεγκτικού Συνεδρίου» και (2) «Η άρση της αμφισβήτησης για το χαρακτηρισμό κανόνων του διεθνούς δικαίου ως γενικά παραδεγμένων κατά την παράγραφο 1 του άρθρου 28» (άρθρο 100 του Συντάγματος), (ββ) το Ειδικό Δικαστήριο Αγωγών Κακοδικίας, το οποίο εκδικάζει τις αγωγές κακοδικίας κατά δικαστικών λειτουργών (άρθρο 99 του Συντάγματος) και (βγ) το Ειδικό Δικαστήριο για την εκδίκαση διαφορών σχετικά με τις αποδοχές και τις συντάξεις των δικαστικών λειτουργών (άρθρο 88 παρ. 2 του Συντάγματος).

Ακόμη, στα δικαστήρια, κατά την έννοια του άρθρου 20 παρ. 1 του Συντάγματος, περιλαμβάνονται: (α) τα Μικτά Ορκωτά Δικαστήρια (ΜΟΔ) που δικάζουν τα κακούργηματα και τα πολιτικά εγκλήματα, συγκροτούνται δε από τακτικούς δικαστές και ενόρκους (άρθρο 93 παρ. 2 του Συντάγματος), (β) τα Στρατοδικεία, τα Ναυτοδικεία και τα Αεροδικεία, τα οποία συγκροτούνται, κατά πλειοψηφία, από μέλη του δικαστικού σώματος των ενόπλων δυνάμεων (άρθρο 96 παρ. 5 του Συντάγματος).

Δεν αποτελούν, όμως, δικαστήρια, κατά την έννοια του άρθρου 20 παρ. 1 του Συντάγματος, τα Εκκλησιαστικά Δικαστήρια, τα οποία δεν έχουν δικαιοδοτικό χαρακτήρα και επιτελούν λειτουργία πειθαρχικών συμβουλίων για τον έλεγχο της τήρησης των κανόνων της εκκλησιαστικής τάξης, οι αποφάσεις τους δε, αν δεν αφορούν μέτρα με αμιγώς πνευματικό χαρακτήρα, αποτελούν εκτελεστές διοικητικές πράξεις (ΟλΣτΕ 3003/2014). Το ίδιο ισχύει για την εξουσία των μουφτήδων να επιλύουν οικογενειακές και κληρονομικές διαφορές μουσουλμάνων της Ελλάδας (Δαγτόγλου 2012: 1208; Κουτνατζής 2019: 90).

Εξάλλου, η λειτουργία των δικαστηρίων διέπεται από τις ακόλουθες συνταγματικές εγγυήσεις: (α) της δημοσιότητας των συνεδριάσεών τους, εκτός αν το δικαστήριο κρίνει με απόφασή του ότι η δημοσιότητα θα είναι επιβλαβής στα χρηστά ήθη ή ότι υπάρχουν ειδικοί λόγοι προστασίας της ιδιωτικής ή οικογενειακής ζωής των διαδίκων (άρθρο 93 παρ. 2 του Συντάγματος), (β) της ειδικής και εμπειριστατωμένης αιτιολογίας των αποφάσεών τους και της υποχρεωτικής δημοσίευσης της γνώμης της μειοψηφίας (άρθρο 93 παρ. 3 του Συντάγματος), (γ) της απαγγελίας των αποφάσεών τους σε δημόσια συνεδρίαση (άρθρο 93 παρ. 3 του Συντάγματος) και (δ) της υποχρέωσής τους να μην εφαρμόζουν τους νόμους,

το περιεχόμενο των οποίων είναι αντίθετο με το Σύνταγμα (άρθρο 93 παρ. 4 του Συντάγματος).

Στην ελληνική έννομη τάξη δεν έχει προβλεφθεί η δυνατότητα της προσβολής τυπικού νόμου ως αντισυνταγματικού ενώπιον Ειδικού (Συνταγματικού) Δικαστηρίου. Ο δικαστικός έλεγχος της αντισυνταγματικότητας του νόμου είναι: (α) διάχυτος, αφού διεξάγεται από όλα τα δικαστήρια, (β) παρεμπίπτων, διότι διεξάγεται με την ευκαιρία διαφοράς που είναι εκκρεμής ενώπιον του δικαστηρίου, (γ) συγκεκριμένος, αφού αφορά μόνο τον νόμο που είναι εφαρμοστέος στη συγκεκριμένη εκκρεμή υπόθεση και (δ) κατασταλτικός, διότι λαμβάνει χώρα μετά τη θέσπιση και την έναρξη της εφαρμογής του (Τασόπουλος 2017: 1414; Χρυσόγονος 2014: 127-130).

Περαιτέρω, εκτός από τις ως άνω συνταγματικές εγγυήσεις, στην ελληνική έννομη τάξη υπάρχουν και οι ουσιώδεις εγγυήσεις δίκαιης δίκης κατά την εξέταση της υπόθεσης, όπως αυτές έχουν διαμορφωθεί από τη νομολογία των ελληνικών δικαστηρίων και του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ) κατά την ερμηνεία του άρθρου 6 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ). Τέτοιες εγγυήσεις αποτελούν η αμεροληψία, την οποία πρέπει να έχει το δικαστικό όργανο έναντι των διαδίκων (τήρηση ίσων αποστάσεων από αυτούς), η ανεξαρτησία του από άλλα συντεταγμένα όργανα της πολιτείας (εγγυήσεις ως προς τη σύνθεση του δικαστικού οργάνου, τον διορισμό των μελών του, τη διάρκεια της θητείας του και τους λόγους εξαίρεσης των μελών του), η δεσμευτικότητα των αποφάσεών του κλπ (ΟλστΕ 3319/2010; Σισιλιάνος 2017: 265-266).

Η συνδρομή των ανωτέρω διαδικαστικών εγγυήσεων στο πλαίσιο της διοικητικής διαδικασίας ενώπιον των πειθαρχικών συμβουλίων δεν καθιστά αυτά δικαστήρια, κατά την έννοια του άρθρου 20 παρ. 1 του Συντάγματος. Έτσι, τα πειθαρχικά συμβούλια του άρθρου 146B παρ. 2 του Ν. 3528/2007 «Κώδικας Δημόσιων Πολιτικών Διοικητικών Υπαλλήλων και Υπαλλήλων ΝΠΔΔ», δεν αποτελούν δικαστήρια (ΣτΕ 1021/2018, 3098/2017).

1.7 Τα δικαστήρια ως όργανα της δικαστικής λειτουργίας στην Κύπρο

Οι διατάξεις του άρθρου 158 παρ. 1 και 2 του Συντάγματος της Κύπρου προβλέπουν την ίδρυση πολιτικών και ποινικών δικαστηρίων «...εις επαρκή αριθμόν δια την πρόσφορον και άνευ καθυστερήσεων απονομήν της δικαιοσύνης και διά την διασφάλισιν, εντός των ορίων της δικαιοδοσίας αυτών, της πιστής εφαρμογής των διασφαλιζουσών τα θεμελιώδη δικαιώματα και ελευθερίας διατάξεων του Συντάγματος».

Σύμφωνα με τις διατάξεις Συντάγματός της και βάσει του Ν. 14/1960, έχουν ιδρυθεί και λειτουργούν στην Κύπρο τα ακόλουθα δικαστήρια: (1) το Ανώτατο Δικαστήριο το οποίο βρίσκεται στην κορυφή της πυραμίδας των δικαστηρίων της Κυπριακής Δημοκρατίας και εκδικάζει, κυρίως, εφέσεις κατ' αποφάσεων των πρωτόδικων πολιτικών και ποινικών δικαστηρίων, καθώς και του πρωτόδικου διοικητικού δικαστηρίου, το οποίο ιδρύθηκε το έτος 2015, (2) τα επαρχιακά δικαστήρια, τα οποία εκδικάζουν αστικές υποθέσεις και μέρος των ποινικών υποθέσεων, (3) το Διοικητικό Δικαστήριο το οποίο εκδικάζει διοικητικές διαφορές, καθώς και το Διοικητικό Δικαστήριο Διεθνούς Προστασίας στη δικαιοδοσία του οποίου υπάγονται τα πρόσωπα που αποτελούν πρόσφυγες και αιτητές ασύλου, (4) τα Κακουργιοδικεία τα οποία εκδικάζουν ποινικές υποθέσεις, (5) τα εξειδικευμένα δικαστήρια (οικογενειακό δικαστήριο, το δικαστήριο εργατικών διαφορών, το δικαστήριο ελέγχου ενοικιάσεων) και (6) το Στρατιωτικό Δικαστήριο για τα αδικήματα του Στρατιωτικού Ποινικού Κώδικα (Κουλούρης 2017: 41), ενώ με την πρόσφατη δικαστική μεταρρύθμιση του Ιουλίου του προηγούμενου έτους, στο δικαστικό σχήμα εντάσσονται το Εφετείο και το Ανώτατο Συνταγματικό Δικαστήριο, η λειτουργία των οποίων βρίσκεται, ακόμη, σε πρώιμο στάδιο.

Το Ανώτατο Δικαστήριο έχει τις ακόλουθες δικαστικές αρμοδιότητες που αναφέρονται στην πολιτική, στη διοικητική και στην ποινική δικαιοδοσία: (1) εκδικάζει τις εφέσεις κατ' αποφάσεων των πρωτοβάθμιων πολιτικών και ποινικών δικαστηρίων, (2) εκδικάζει τις εφέσεις κατ' αποφάσεων του διοικητικού δικαστηρίου, (3) εκδίδει τα προνομιακά διατάγματα (prerogative orders) Habeas Corpus, Mandamus, Certiorari, Quo Warranto και Prohibition, δικαιοδοσία που είναι αντίστοιχη προς τη σχετική του Ανώτατου Δικαστηρίου

της Αγγλίας (High Court) και περιορίζεται, κυρίως, στο πεδίο του ιδιωτικού δικαίου· τα προνομιακά διατάγματα στρέφονται, κυρίως, κατά δικαστικών αποφάσεων και κατ' εξαίρεση κατ' αποφάσεων δημόσιας αρχής, χωρίς, βέβαια, να ελέγχεται με αυτά η ορθότητα των αποφάσεων από ουσιαστική άποψη, αφού δεν αποτελούν το ένδικο μέσο της έφεσης και μπορούν να εκδοθούν, όταν συντρέχει: (α) έλλειψη ή υπέρβαση δικαιοδοσίας, (β) προφανής νομική πλάνη, (γ) προκατάληψη ή συμφέρον του προσώπου που έλαβε την απόφαση, (δ) δόλος ή ψευδορκία και (ε) παράβαση της αρχής της φυσικής δικαιοσύνης, από την οποία προέρχονται η αρχή της αμεροληψίας και το δικαίωμα ακρόασης και ειδικότερα: το ένταλμα Habeas Corpus αποσκοπεί στον έλεγχο της νομιμότητας της κράτησης ατόμου· τα εντάλματα Certiorari και Prohibition αποσκοπούν στην εξασφάλιση της λειτουργίας των κατώτερων δικαστηρίων· το ένταλμα Mandamus αφορά την έκδοση διαταγής προς κατώτερο δικαστήριο ή μία δημόσια αρχή, ώστε να εκπληρωθεί ορισμένο καθήκον το οποίο επιβάλλεται από τον νόμο· το ένταλμα Quo Warranto παρέχει την εξουσία για έλεγχο του βάρου στο οποίο αναλαμβάνεται δημόσια εξουσία προς αποκλεισμό και παρεμπόδιση του σφετερισμού εξουσίας, (4) έχει πρωτόδικη και κατ' έφεση δικαιοδοσία για την εκδίκαση υποθέσεων ναυτοδικείου, (5) έχει την εξουσία εκλογοδικείου, (6) αποφασίζει για τη συνταγματικότητα των νόμων και επιλύει τα ζητήματα σύγκρουσης εξουσιών ή αρμοδιοτήτων μεταξύ διαφόρων οργάνων του Κράτους και (7) ρυθμίζει ζητήματα των αγαθοεργών εμπιστευμάτων, με βάση τον Νόμο περί Αγαθοεργών Ιδρυμάτων (Κουλούρης 2017: 43-47).

Παρόλο που στην Κυπριακή Δημοκρατία δεν υπάρχει ρητή διάταξη που να αναφέρεται στην αντιστοίχιση των τριών διακριτών κρατικών εξουσιών με χωριστά όργανα του κράτους, γίνεται δεκτό ότι η ανεξαρτησία της δικαστικής εξουσίας έναντι των άλλων κρατικών εξουσιών στηρίζεται στη διάταξη του άρθρου 35 του Συντάγματος της Κύπρου, σύμφωνα με το οποίο *«Αι νομοθετικά, εκτελεστικά και δικαστικά αρχαί της Δημοκρατίας υποχρεούνται να διασφαλίζωσι την αποτελεσματικήν εφαρμογήν των διατάξεων του παρόντος μέρους, εκάστη εντός των ορίων της αρμοδιότητος αυτής»*. Οι εγγυήσεις της προσωπικής και λειτουργικής ανεξαρτησίας των δικαστών του Ανώτατου Συνταγματικού Δικαστηρίου, οι αρμοδιότητες του οποίου περιήλθαν, από το έτος 1963, στο Ανώτατο Δικαστήριο, με βάση το Δίκαιο της Ανάγκης, αναφέρονται στο άρθρο 133 του Συντάγματος της Κύπρου. Οι αντίστοιχες εγγυήσεις ανεξαρτησίας των δικαστών του Ανώτατου

Δικαστηρίου, που είναι μέλη της Δικαστικής Υπηρεσίας της Δημοκρατίας και δεν υπάγονται στην εκτελεστική εξουσία, αναφέρονται στο άρθρο 153 του Συντάγματος (Κουλούρης 2017: 34-35).

Από τις διατάξεις του άρθρου 30 παρ. 2 του Συντάγματος της Κύπρου, το οποίο ορίζει ότι *«Έκαστος, κατά την διάγνωσιν των αστικών αυτού δικαιωμάτων και υποχρεώσεων ή οιασδήποτε κατ' αυτού ποινικής κατηγορίας, δικαιούται ανεπηρεάστου, δημόσιας ακροαματικής διαδικασίας εντός ευλόγου χρόνου, ενώπιον ανεξαρτήτου, αμερολήπτου και αρμοδίου δικαστηρίου ιδρυομένου δια νόμου. Αι αποφάσεις των δικαστηρίων δέον να είναι ητιολογημένοι και ν' απαγγέλλονται εν δημοσία συνεδριάσει, πλην όμως ο τύπος και το κοινόν δύνανται ν' αποκλεισθώσιν εξ ολοκλήρου ή μέρους της δίκης τη αποφάσει του δικαστηρίου, οσάκις απαιτή τούτο το συμφέρον της ασφαλείας της Δημοκρατίας ή της συνταγματικής τάξεως ή της δημοσίας τάξεως ή της δημοσίας ασφαλείας ή των δημοσίων ηθών ή το συμφέρον των ανηλίκων ή η προστασία της ιδιωτικής ζωής των διαδίκων ή υπό ειδικάς συνθήκας, καθ' ας κατά την κρίσιν του δικαστηρίου η δημοσιότητα θα ηδύνατο να επηρεάσει δυσμενώς το συμφέρον της δικαιοσύνης»*, προκύπτει ότι η λειτουργία των δικαστηρίων στην Κύπρο διέπεται από τις συνταγματικές εγγυήσεις: (α) της δημοσιότητας των συνεδριάσεών τους, εκτός αν το δικαστήριο κρίνει με απόφασή του ότι ο τύπος και το κοινό μπορούν να αποκλειστούν από ολόκληρη ή μέρος της δίκης, όταν τούτο απαιτεί το συμφέρον της ασφάλειας της Δημοκρατίας ή της συνταγματικής τάξεως ή της δημόσιας τάξεως ή της δημόσιας ασφάλειας ή των δημόσιων ηθών ή το συμφέρον των ανηλίκων ή η προστασία της ιδιωτικής ζωής των διαδίκων ή συντρέχουν ειδικές συνθήκες, σύμφωνα με τις οποίες, κατά την κρίση του δικαστηρίου, η δημοσιότητα θα μπορούσε να επηρεάσει δυσμενώς το συμφέρον της δικαιοσύνης, (β) της αιτιολόγησης των αποφάσεών τους και (γ) της απαγγελίας αυτών σε δημόσια συνεδρίαση.

Στην κυπριακή έννομη τάξη, με το άρθρο 149 του Συντάγματος, όλες οι συνταγματικές διατάξεις υπάγονται σε δικαστικό έλεγχο. Ο έλεγχος είναι προληπτικός και κατασταλτικός. Ειδικότερα, στην κυπριακή συνταγματική πρακτική, η ρύθμιση του ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων έχει ως ακολούθως: (α) κατά το άρθρο 139 του Συντάγματος της Κύπρου, το Ανώτατο Δικαστήριο είναι αρμόδιο να αποφασίζει οριστικά και αμετάκλητα επί προσφυγής που αφορά τη σύγκρουση ή αμφισβήτηση εξουσίας ή

αρμοδιότητας μεταξύ της Βουλής των Αντιπροσώπων και των Κοινοτικών Συνελεύσεων ή και μεταξύ τους, καθώς και μεταξύ οποιωνδήποτε οργάνων ή αρχών της Κυπριακής Δημοκρατίας, (β) μετά από σχετική αναφορά του Προέδρου της Δημοκρατίας που γίνεται πριν από τη δημοσίευση του νόμου, το Ανώτατο Δικαστήριο ασκεί προληπτικό έλεγχο της συνταγματικότητας με γνωμάτευσή του, κατά το άρθρο 140 του Συντάγματος της Κύπρου· αν ο νόμος θεωρηθεί ως αντισυνταγματικός, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας δεν προβαίνει στη δημοσίευσή του, (γ) κατά το άρθρο 144 του Συντάγματος της Κύπρου, κάθε διάδικος, σε οποιοδήποτε στάδιο της διαδικασίας, έχει τη δυνατότητα να εγείρει ζήτημα αντισυνταγματικότητας ενός νόμου, εφόσον είναι ουσιώδης για τη διάγνωση της υπόθεσης που είναι εκκρεμής ενώπιον του δικαστηρίου, (δ) κατά το άρθρο 146 του Συντάγματος της Κύπρου, το Ανώτατο Δικαστήριο είναι αποκλειστικά αρμόδιο να αποφασίζει οριστικά και αμετάκλητα επί οποιασδήποτε προσφυγής που υποβάλλεται κατ' αποφάσεως, πράξεως ή παραλείψεως οποιουδήποτε οργάνου, αρχής ή προσώπου που ασκεί εκτελεστική ή διοικητική λειτουργία, για τον λόγο ότι αυτή (απόφαση, πράξη, παράλειψη) είναι αντίθετη προς τις διατάξεις του Συντάγματος της Κύπρου ή του νόμου ή έχει ληφθεί καθ' υπέρβαση ή κατά κατάχρηση εξουσίας και (ε) κατά το άρθρο 149 του Συντάγματος της Κύπρου, το Ανώτατο Δικαστήριο καθίσταται αποκλειστικά αρμόδιο για την ερμηνεία του Συντάγματος σε περίπτωση ασάφειας (Κόμπος 2021: 607-609; Τζιβάρας 2010: 135, 137-138).

1.8 Η φύση της ρήτρας «όπως νόμος ορίζει» στο άρθρο 20 παρ. 1 του Συντάγματος

Σύμφωνα με το άρθρο 20 παρ. 1 του Συντάγματος, το δικαίωμα δικαστικής προστασίας κατοχυρώνεται «...όπως νόμος ορίζει». Η ρήτρα αυτή («όπως νόμος ορίζει») δεν αποτελεί, κατά την κρατούσα άποψη, επιφύλαξη του νόμου για το νομοθετικό περιορισμό του δικαιώματος δικαστικής προστασίας, αλλά προϋπόθεση για την άσκησή του. Όπως, προαναφέρθηκε, η άσκηση του δικαιώματος δικαστικής προστασίας προϋποθέτει την ενεργοποίηση του κράτους τόσο για την εισαγωγή των απαραίτητων, για το σκοπό αυτό, σχετικών δικονομικών θεσμών και κανόνων όσο και για τη λειτουργία τους μέσω της οποίας υλοποιείται η άσκηση του δικαιώματος αυτού.

Η οργάνωση κάθε δικαιοδοτικού συστήματος προϋποθέτει τη ρυθμιστική παρέμβαση του κράτους με βασική επιδίωξη τον προσδιορισμό των όρων άσκησης της δικαιοδοτικής λειτουργίας. Επομένως, η ρήτρα «όπως νόμος ορίζει» αναφέρεται στην ως άνω θετική δράση του κράτους και στον αναγκαίο νομοθετικό προσδιορισμό του δικαιώματος δικαστικής προστασίας και όχι σε νομοθετικούς περιορισμούς του δικαιώματος αυτού (Παπανικολάου 2017: 742; Σοϊλεντάκης 2017: 499). Αν η εν λόγω ρήτρα αποτελούσε νομοθετικό περιορισμό του δικαιώματος δικαστικής προστασίας, τότε θα ήταν δυνατή η περιστολή της παρεχόμενης από την άσκηση του δικαιώματος αυτού προστασίας με βάση τις επικρατούσες κάθε φορά, σχετικές με το δημόσιο συμφέρον, πολιτικές θέσεις. Όμως, το δικαίωμα παροχής έννομης προστασίας από τα δικαστήρια αποτελεί κύρια έκφανση του κράτους δικαίου και δεν μπορεί να τίθεται υπό την επιφύλαξη νομοθετικών περιορισμών (Παπανικολάου 2017: 743). Οι νομοθετικοί προσδιορισμοί του δικαιώματος δικαστικής προστασίας πρέπει να αφορούν τις δικονομικές και όχι τις ουσιαστικές προϋποθέσεις άσκησής του (Σοϊλεντάκης 2017: 499; Χρυσόγονος & Βλαχόπουλος 2017: 481).

1.9 Φορείς του δικαιώματος δικαστικής προστασίας και αποδέκτες των σχετικών υποχρεώσεων

1.9.1 Υποκείμενα του δικαιώματος δικαστικής προστασίας

Υποκείμενο του δικαιώματος δικαστικής προστασίας είναι κάθε φυσικό πρόσωπο, ανεξάρτητα από την υπηκοότητα, την καταγωγή ή οιαδήποτε άλλη ιδιότητα. Έτσι, στους φορείς του δικαιώματος δικαστικής προστασίας περιλαμβάνονται όχι μόνο οι έλληνες πολίτες, αλλά και οι αλλοδαποί, οι ανιθαγενείς κλπ. Επίσης, υποκείμενα του δικαιώματος δικαστικής προστασίας είναι τα νομικά πρόσωπα τόσο του ιδιωτικού, όσο και του δημόσιου δικαίου. Υποκείμενα δικαίου αποτελούν και ενώσεις προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα, εφόσον είναι υποκείμενα ουσιαστικών έννομων σχέσεων και τους αναγνωρίζονται από δικονομικές διατάξεις οι σχετικές διαδικαστικές ικανότητες (ικανότητα διαδίκου κλπ) (Κουτνατζής 2019: 312; Παπανικολάου 2017: 732; Σοϊλεντάκης 2017: 500).

Υποκείμενα, τέλος, του δικαιώματος δικαστικής προστασίας μπορούν να είναι και οντότητες δημόσιου δικαίου, εφόσον βεβαίως διαθέτουν νομική προσωπικότητα και δεν αποτελούν απλώς μονάδες νομικών προσώπων, όπως είναι ανεξάρτητες αρχές που μπορούν να είναι διάδικοι σε δίκες σχετικές με έννομες σχέσεις τους, για την έγκαιρη και αποτελεσματική προστασία τους έναντι πιθανών παρεμβάσεων οργάνων της κρατικής εξουσίας στην οικονομική αυτοτέλεια που τους έχει απονεμηθεί (ΣτΕ 1494/2021, 1251/2015; Παπανικολάου 2017: 732).

Η γενική, εκ των προτέρων, παραίτηση από το δικαίωμα δικαστικής προστασίας δεν επιτρέπεται και, συνεπώς, δήλωση φορέα του δικαιώματος αυτού με τέτοιο περιεχόμενο είναι άκυρη και δεν επιφέρει έννομες συνέπειες. Μπορεί, όμως, να μην ασκήσει ή να παραιτηθεί από συγκεκριμένες εξουσίες του δικαιώματός του, οι οποίες αφορούν περιουσιακά ή διαδικαστικά, κατά κύριο λόγο, ζητήματα, σύμφωνα με όσα ο νόμος ορίζει (Βλαχόπουλος 2017: 17; Σοϊλεντάκης 2017: 500). Παραίτηση από την άσκηση του δικαιώματος δικαστικής προστασίας συνιστά και η εθελούσια και χωρίς επιφύλαξη αποδοχή διοικητικής πράξης (Δαγτόγλου 2012: 1212-1213).

1.9.2 Αποδέκτες των υποχρεώσεων

Η αξίωση δικαστικής προστασίας στρέφεται κατά του κράτους, το οποίο ενεργεί δια των οργάνων του και των τριών εξουσιών-λειτουργιών του. Υποχρέωση του κράτους είναι να θέτει και να διατηρεί οργανωτικούς και διαδικαστικούς κανόνες, που αποσκοπούν στην απονομή της δικαιοσύνης με τρόπο που να εναρμονίζεται με το περιεχόμενο του δικαιώματος δικαστικής προστασίας. Ειδικότερα, ο νομοθέτης έχει υποχρέωση να θεσπίσει σύστημα απονομής δικαιοσύνης· η διοίκηση, με την κανονιστική δράση της, έχει υποχρέωση να μεριμνά για την έγκαιρη και την επαρκή στελέχωση της υπηρεσίας με δικαστικούς λειτουργούς· τα δικαστήρια, είναι επιφορτισμένα με την απονομή της δικαιοσύνης (Παπανικολάου 2017: 732-733).

Η αξίωση έννομης προστασίας από τα δικαστήρια στρέφεται κατά του κράτους, ως φορέα της κρατικής εξουσίας. Στις περιπτώσεις, όμως, στις οποίες, το κράτος ενεργεί ως

υποκείμενο στο πλαίσιο της έννομης σχέσης μιας δίκης, η αξίωση δικαστικής προστασίας στρέφεται κατά του κράτους, μόνο για τις ενέργειες (πράξεις ή παραλείψεις) των οργάνων του που δικαιοδοτούν και όχι για τη συμπεριφορά του ως διαδίκου (Παπανικολάου 2017: 733).

1.10 Η έκταση της παροχής έννομης προστασίας από τα δικαστήρια

Το δικαίωμα δικαστικής προστασίας προϋποθέτει τη θέσπιση, από την πλευρά του κράτους, των κανόνων με τους οποίους οργανώνεται το δικονομικό πλαίσιο που θα εξασφαλίζει πλήρη, έγκαιρη και αποτελεσματική δικαστική προστασία.

1.10.1 Η πληρότητα της δικαστικής προστασίας

Η δικαστική προστασία είναι πλήρης, όταν παρέχεται και υπό τις τρεις δικονομικές μορφές της, ήτοι: (α) τη δεσμευτική διάγνωση αμφισβητούμενων έννομων σχέσεων με την έκδοση απόφασης επί της ουσίας της υπόθεσης, (β) την προσωρινή δικαστική προστασία, στο πλαίσιο της οποίας, τα δικαστήρια, σε επείγουσες περιπτώσεις ή για την αποτροπή επικείμενου κινδύνου, λαμβάνουν μέτρα για την εξασφάλιση ή τη διατήρηση ενός δικαιώματος ή τη ρύθμιση μιας κατάστασης, μέχρι την έκδοση της οριστικής απόφασης με τη διαγνωστική διαδικασία και (γ) την αναγκαστική εκτέλεση, δηλαδή την ικανοποίηση, με την κρατική επιβολή, των αξιώσεων που ενσωματώνονται στις εκτελεστές δικαστικές αποφάσεις και στους υπόλοιπους εκτελεστούς τίτλους (Κλαμαρής 1989: 153-154; Παπανικολάου 2017: 734; Σοϊλεντάκης 2017: 501).

Όμως, στον κανόνα που τίθεται από την επιταγή για πληρότητα της δικαστικής προστασίας υπάρχουν εξαιρέσεις, οι οποίες βασίζονται σε διαφορετικούς δικαιολογητικούς λόγους. Ως τέτοιες εξαιρέσεις θεωρούνται, μεταξύ άλλων, οι ακόλουθες:

(Α) Ο αποκλεισμός, σύμφωνα με τη ρύθμιση του άρθρου 45 παρ. 5 του Προεδρικού Διατάγματος 18/1989, του δικαστικού ελέγχου των κυβερνητικών πράξεων, δηλαδή των πράξεων οι οποίες εκδίδονται για την εφαρμογή συνταγματικών διατάξεων που αποβλέπουν στην προστασία του γενικού συμφέροντος, όπως είναι οι πράξεις που

ανάγονται στις διεθνείς σχέσεις της χώρας (Κουτνατζής 2019: 168-169; Λαζαράτος 2018: 128; Σοϊλεντάκης 2017: 503). Ως κυβερνητικές πράξεις, έχουν κριθεί, από την Ολομέλεια του Συμβουλίου της Επικρατείας, το Προεδρικό Διάταγμα 38/28-6-2015 και η από 26-6-2015 Πράξη του Υπουργικού Συμβουλίου περί υποβολής πρότασης διενέργειας Δημοψηφίσματος για κρίσιμο εθνικό θέμα, που αφορούσαν την προκήρυξη Δημοψηφίσματος με βάση το άρθρο 44 παρ. 2 του Συντάγματος, καθώς και η από 17-6-2018 διοικητική πράξη της υπογραφής από τον Υπουργό Εξωτερικών της «Τελικής Συμφωνίας για την επίλυση των διαφορών οι οποίες περιγράφονται στις αποφάσεις του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών 817 (1993) και 845 (1993), τη λήξη της Ενδιάμεσης Συμφωνίας του 1995 και την εδραίωση πραγματικής εταιρικής σχέσης μεταξύ των μερών...», ήτοι της Συμφωνίας των Πρεσπών, με την αιτιολογία ότι αποτελούν πράξεις που αφορούν τη διαχείριση της πολιτικής εξουσίας στην εξωτερική πολιτική και συνδέονται ευθέως με τη διαχείριση των διεθνών σχέσεων της Χώρας (ΟΛΣΤΕ 2787/2015, 2615-6/2018).

(B) Η άδεια του Υπουργού Δικαιοσύνης, η οποία προβλέπεται από τις διατάξεις των άρθρων 689 και 923 του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας (ΚΠολΔ) στις διαδικασίες των ασφαλιστικών μέτρων και της αναγκαστικής εκτέλεσης, αντίστοιχα, για να ληφθούν ασφαλιστικά μέτρα ή να γίνει αναγκαστική εκτέλεση, αντίστοιχα, κατά αλλοδαπού δημοσίου, έχει το χαρακτήρα κυβερνητικής πράξης και αποτελεί ειδική προϋπόθεση του παραδεκτού των σχετικών αιτήσεων παροχής έννομης προστασίας στο πλαίσιο των διαδικασιών αυτών. Σκοπός της προϋπόθεσης αυτής είναι η στάθμιση από τον Υπουργό Δικαιοσύνης της σκοπιμότητας της λήψης των ασφαλιστικών μέτρων ή της επίσπευσης αναγκαστικής εκτέλεσης κατά του αλλοδαπού δημοσίου με κριτήριο τις επιπτώσεις τις οποίες μπορεί να έχουν τα μέτρα αυτά στις ομαλές σχέσεις της χώρας με το αλλοδαπό κράτος. Έτσι, η πράξη αυτή, ως αναγόμενη στις διεθνείς σχέσεις της χώρας και στη διαχείριση της πολιτικής εξουσίας, δεν υπόκειται στον ακυρωτικό έλεγχο (ΟΛΣΤΕ 22/2007, 3669/2006; Μαργαρίτης 2012: 185, 562 Τόμ. II). Αξίζει να αναφερθεί ότι, κατά τις προσπάθειες των δικαιούχων για την εκτέλεση της αμετάκλητης απόφασης με αριθμό 137/1997 του Πολυμελούς Πρωτοδικείου Λιβαδειάς, με την οποία επιδικάστηκαν σε κατοίκους του Διστόμου Βοιωτίας, αποζημιώσεις σε βάρος του γερμανικού δημοσίου για τα εγκλήματα των στρατευμάτων κατοχής κατά τη διάρκεια του Β' Παγκόσμιου Πολέμου,

οι Υπουργοί Δικαιοσύνης της Ελλάδος αρνούνται διαχρονικά, βάσει της διάταξης του άρθρου 923 του ΚΠολΔ, για την οποία έχει κριθεί ότι δεν αντίκειται στο άρθρο 6 της ΕΣΔΑ (ΟλαΠ 36/2002), να χορηγήσουν στους δικαιούχους, με βάση την προαναφερόμενη απόφαση, την άδεια να προβούν στην αναγκαστική εκτέλεση σε βάρος του γερμανικού δημοσίου με την κατάσχεση συγκεκριμένων περιουσιακών στοιχείων του που βρίσκονται στην Ελλάδα με αιτιολογία τη διατήρηση των καλών σχέσεων μεταξύ των δύο κρατών (Μαργαρίτης 2012: 562 Τόμ. ΙΙ).

(Γ) Η πρόβλεψη ασυλιών με βάση το διεθνές δίκαιο, όπως: (α) της δικαιοδοτικής ασυλίας του ξένου κράτους και (β) της βουλευτικής ασυλίας. Η δικαιοδοτική ασυλία του ξένου κράτους αποσκοπεί στη συμμόρφωση με το διεθνές δίκαιο και στη δημιουργία καλών σχέσεων μεταξύ των κρατών διαμέσου του αμοιβαίου σεβασμού της κρατικής κυριαρχίας (Σισιλιάνος 2017: 259). Η βουλευτική ασυλία εξυπηρετεί νόμιμο σκοπό, αφού αποβλέπει στην προστασία του βουλευτή-αντιπροσώπου του λαού κατά την εκπλήρωση των καθηκόντων του, με την εξασφάλιση της ελευθερίας του λόγου του και την αποτροπή της σύνδεσης κομματικών αιτιάσεων με την άσκηση των καθηκόντων του. Ο περιορισμός του δικαιώματος δικαστικής προστασίας του βουλευτή είναι δυσανάλογος, όταν αφορά πράξεις (ενέργειες ή παραλείψεις) που είναι άσχετες με τα καθήκοντα του βουλευτή, όπως είναι εκείνες που προηγήθηκαν της εκλογής του (Σισιλιάνος 2017: 258-259).

Ακόμη, η πληρότητα της δικαστικής προστασίας θίγεται: (α) στις περιπτώσεις στις οποίες με νόμο καταργούνται δίκες ή καταργείται το αντικείμενό τους, με συνέπεια να μην παρέχεται τελικά έννομη προστασία και (β) στις περιπτώσεις στις οποίες παρέχεται αναδρομική ισχύς στη μεταβολή του ουσιαστικού δικαίου, το οποίο διέπει εκκρεμείς ενώπιον των δικαστηρίων διαφορές, αφού το δικαστήριο πρέπει να επιλύσει πλέον αυτές με βάση διατάξεις διαφορετικές από εκείνες που ίσχυαν κατά την έναρξη της εκκρεμοδικίας (Παπανικολάου 2017: 736).

1.10.2 Η έγκαιρη απονομή της δικαστικής προστασίας

Το άρθρο 20 παρ. 1 του Συντάγματος δεν κατοχυρώνει ρητά τον εύλογο χρόνο παροχής δικαστικής προστασίας, σε αντίθεση με το άρθρο 6 παρ. 1 εδ. α' της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ), με το οποίο ορίζεται ότι «*Παν πρόσωπον έχει δικαίωμα όπως η υπόθεσή του δικασθεί δικαίως, δημοσία και εντός λογικής προθεσμίας...*»

και το άρθρο 47 παρ. 2 εδ. α' του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΧΘΔΕΕ), με το οποίο ορίζεται ότι «Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα να δικασθεί η υπόθεσή του δίκαια, δημόσια και εντός εύλογης προθεσμίας...».

Όμως, για να είναι έγκαιρη, αποτελεσματική και αξιόπιστη η δικαστική προστασία πρέπει να παρέχεται μέσα σε εύλογο χρονικό διάστημα. Η υπέρμετρη καθυστέρηση εξομοιώνεται με άρνηση παροχής δικαστικής προστασίας (Σισιλιάνος 2017: 291; Σοϊλεντάκης 2017: 501). Το Κράτος, επομένως, έχει υποχρέωση να οργανώνει το δικαστικό σύστημα με τέτοιο τρόπο, ώστε να παρέχεται η δικαστική προστασία μέσα σε εύλογο χρονικό διάστημα, χωρίς, βέβαια, να υπονομεύονται οι ουσιαστικές εγγυήσεις της παροχής δικαστικής προστασίας. Έτσι, επιτυγχάνεται η εναρμόνιση ανάμεσα στην ταχύτητα της απονομής της δικαιοσύνης και στην ποιότητα της παρεχόμενης δικαστικής προστασίας. Τα κριτήρια, βάσει των οποίων εξειδικεύεται ο εύλογος χρόνος παροχής δικαστικής προστασίας, έχουν παγιωθεί στη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ) σχετικά με την εφαρμογή του άρθρου 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ.

Τα κριτήρια αυτά, επί της ουσίας, αφορούν το βαθμό πολυπλοκότητας της υπόθεσης, τη συμπεριφορά του διαδίκου που ζητεί δικαστική προστασία, τη θέση των αρμόδιων αρχών και τις συνέπειες της ένδικης διαφοράς για τον αιτούντα τη δικαστική προστασία διάδικο (Σισιλιάνος 2017: 291). Ο σημαντικός αριθμός παραβιάσεων από την Ελλάδα των άρθρων 6 παρ. 1 και 13 της ΕΣΔΑ με την υπερβολική διάρκεια των αστικών, ποινικών και διοικητικών δικών, καθώς και οι πολλές νομοθετικές παρεμβάσεις που έχουν ως σκοπό την επίτευξη της επιτάχυνσης των διαδικασιών με την υιοθέτηση των κριτηρίων της νομολογίας του ΕΔΔΑ αποδεικνύουν την ύπαρξη σημαντικών καθυστερήσεων στην απονομή της δικαιοσύνης στην ελληνική έννομη τάξη.

Για τη συμμόρφωση με τη σχετική νομολογία του ΕΔΔΑ, ως προς τα άρθρα 6 παρ. 1 και 13 της ΕΣΔΑ, έχει προβλεφθεί, με τις διατάξεις των άρθρων 53-58 του Ν. 4055/2012, ως ένδικο βοήθημα, η αίτηση για δίκαιη ικανοποίηση λόγω υπέρβασης της εύλογης διάρκειας της διοικητικής δίκης. Η αίτηση αυτή ασκείται σε κάθε βαθμό δικαιοδοσίας από κάθε διάδικο και στρέφεται κατά του ελληνικού δημοσίου. Αντικείμενο της αίτησης αποτελεί η επιδίκαση σ' εκείνον που ζητεί δικαστική προστασία εύλογου χρηματικού ποσού για την αποκατάσταση της ηθικής, κυρίως, βλάβης την οποία υπέστη από την προσβολή του δικαιώματός του για παροχή δικαστικής προστασίας μέσα σε εύλογο χρονικό διάστημα.

Τα κριτήρια, με βάση τα οποία εξειδικεύεται η εύλογη χρονική διάρκεια της δίκης, αντιστοιχούν σ' εκείνα που έχουν εισαχθεί με τη νομολογία του ΕΔΔΑ, προβλέπονται από το άρθρο 57 παρ. 1 του Ν. 4055/2012 και αφορούν: (α) τη συμπεριφορά των διαδίκων κατά την εξέλιξη της δίκης για την οποία ο αιτών τη δικαστική προστασία παραπονείται ότι η διάρκειά της υπερέβη την εύλογη διάρκεια, (β) την πολυπλοκότητα της υπόθεσης τόσο από δικονομική όσο και από ουσιαστική άποψη, (γ) τη στάση των αρμόδιων κρατικών αρχών και (δ) τις συνέπειες της υπόθεσης για τον συγκεκριμένο αιτούντα δικαστική προστασία (Κουτνατζής 2019: 244; Σοϊλεντάκης 2017: 501-502).

Στην παροχή έγκαιρης έννομης προστασίας από τα δικαστήρια συμβάλλει ο θεσμός της προσωρινής δικαστικής προστασίας, που αποβλέπει, όπως προαναφέρθηκε, στη λήψη μέτρων για την εξασφάλιση ή τη διατήρηση ενός δικαιώματος ή τη ρύθμιση μιας κατάστασης μέχρι την έκδοση της οριστικής απόφασης με τη διαγνωστική διαδικασία (Σοϊλεντάκης 2017: 502). Όμως, για τη διασφάλιση της ορθότητας της δικαστικής κρίσης, η διαγνωστική δίκη περαιώνεται μέσα στον απαιτούμενο ελάχιστο χρόνο και όχι στον ελάχιστο δυνατό χρόνο.

Στο χρονικό διάστημα μεταξύ της εισαγωγής της διαφοράς ενώπιον των δικαστηρίων και της επίλυσής της με την έκδοση οριστικής δικαστικής απόφασης επί της ουσίας της διαφοράς μπορούν να λάβουν χώρα γεγονότα που για πραγματικούς λόγους να μην μπορούν να ανατραπούν και, έτσι, να ματαιώσουν το σκοπούμενο αποτέλεσμα της δικαστικής προστασίας. Η ματαίωση αυτή αντίκειται στον σκοπό της συνταγματικά κατοχυρωμένης δικαστικής προστασίας. Συνεπώς, η αξίωση για παροχή προσωρινής δικαστικής προστασίας μέχρι τη διαγνωστική κρίση του δικαστηρίου περιλαμβάνεται στο δικαίωμα δικαστικής προστασίας που προβλέπεται από το άρθρο 20 παρ. 1 του Συντάγματος (Κουτνατζής 2019: 182-183; Παπανικολάου 2017: 740-741).

1.10.3 Η αποτελεσματικότητα της δικαστικής προστασίας

Η μετάβαση από την κανονιστική στην πραγματική ισχύ του δικαίου γίνεται με τη δεσμευτική διάγνωση των έννομων σχέσεων και την έκδοση των σχετικών αποφάσεων από τα αρμόδια δικαστήρια. Ωστόσο, η πραγματική ικανοποίηση του δικαιώματος που, δεσμευτικά, διαγνώστηκε με δικαστική απόφαση γίνεται, στην περίπτωση της μη εκούσιας

συμμόρφωσης του οφειλέτη, με τη διαδικασία της αναγκαστικής εκτέλεσης, η οποία αποτελεί τη δραστικότερη μορφή έννομης προστασίας.

Αξίωση αναγκαστικής εκτέλεσης είναι η, δημόσιου δικαίου, αξίωση του δανειστή, με βάση τον εκτελεστό τίτλο, κατά του κράτους να παράσχει, δια των αρμόδιων οργάνων του, την απαιτούμενη συνδρομή προκειμένου να ληφθούν εξαναγκαστικά μέτρα σε βάρος του υποχρέου, ώστε να ικανοποιηθεί η αξίωση που ενσωματώνεται στον εκτελεστό τίτλο (Γέσιου-Φαλτσή 1998: 88-89). Η αξίωση εκτέλεσης, επομένως, πηγάζει από τον εκτελεστό τίτλο, από τον οποίο προσδιορίζονται ταυτόχρονα τα όρια και η έκτασή της, στρέφεται δε κατά του κράτους, διότι από αυτό μπορεί να προέλθει ο εξαναγκασμός του οφειλέτη για συμμόρφωση με το περιεχόμενο του εκτελεστού τίτλου. Έτσι, η αξίωση αυτή περιέχεται στο δικαίωμα δικαστικής προστασίας με την έννοια του άρθρου 20 παρ. 1 του Συντάγματος (Γέσιου-Φαλτσή 1998: 91; Κουτνατζής 2019: 247). Ειδικότερα, το δικαίωμα δικαστικής προστασίας περιέχει την αξίωση του δικαιούχου (επισπεύδοντος δανειστή) έναντι του κράτους προκειμένου το τελευταίο να βοηθήσει, με τα αρμόδια όργανά του, στην ικανοποίηση της ουσιαστικής αξίωσης του δανειστή, όπως αυτή ενσωματώνεται στον εκτελεστό τίτλο, αλλά και την αξίωση του οφειλέτη (καθ' ου η εκτέλεση) για προστασία κατά των πράξεων της διαδικασίας της αναγκαστικής εκτέλεσης (Κουτνατζής 2019: 248). Η αναγκαστική εκτέλεση, επομένως, συμπληρώνει την έννομη προστασία που παρέχεται με τη διαγνωστική διαδικασία και, έτσι, αποτελεί, κατά το ελληνικό δίκαιο, απονομή δικαιοσύνης και όχι άσκηση διοίκησης (Γέσιου-Φαλτσή 1998: 97).

Περαιτέρω, η αποτελεσματικότητα της δικαστικής προστασίας προϋποθέτει όχι μόνο τη διαδικασία της αναγκαστικής εκτέλεσης που διασφαλίζει την εφαρμογή της δικαστικής απόφασης και των άλλων εκτελεστών τίτλων, αλλά και: (α) την πληρότητα του δικαστικού ελέγχου με την εξέταση της ουσίας της υπόθεσης στη μέγιστη δυνατή έκταση, αφού η αδικαιολόγητη αποφυγή της εξέτασης ισοδυναμεί με αρνησιδικία (ΣτΕ 625/2022), και (β) τη μη ματαίωση της δικαστικής προστασίας από τον κοινό νομοθέτη με την ευκαιρία επιτρεπτών αναδρομικών ουσιαστικών ρυθμίσεων.

Ειδικότερα, από τις διατάξεις των άρθρων 4 παρ. 1, 20 παρ. 1 και 26 του Συντάγματος, με τις οποίες καθιερώνονται η αρχή της ισότητας, το δικαίωμα παροχής έννομης προστασίας

από τα δικαστήρια και η αρχή της διάκρισης των λειτουργιών, αντίστοιχα, προκύπτει ότι ο κοινός νομοθέτης δεν δεσμεύεται μεν, κατ' αρχήν, να προσδώσει αναδρομική δύναμη σε νόμο, αρκεί, βέβαια: (α) να μην προσβάλλεται το δεδικασμένο ή η αρχή της μη αναδρομικότητας των διατάξεων που επιβάλλουν κυρώσεις ή η αρχή της αναλογικότητας, (β) η επέμβασή του να μην αποτελεί ευθεία κύρωση διοικητικής πράξης, της οποίας η νομιμότητα κρίνεται ενώπιον των δικαστηρίων και (γ) να αιτιολογείται από λόγους δημόσιου συμφέροντος.

Δεν μπορεί, όμως, ενόψει των ως άνω συνταγματικών διατάξεων, με την ευκαιρία τέτοιων αναδρομικών ουσιαστικών ρυθμίσεων, να θεσπίζει την απόσβεση απαιτήσεων που απορρέουν από ρυθμίσεις για τις οποίες έχουν εκδοθεί τελεσίδικες αποφάσεις δικαστηρίων ή υπάρχουν εκκρεμείς δίκες ενώπιον του αναιρετικού δικαστηρίου ούτε μπορεί να καταργεί τις σχετικές δίκες, διότι, διαφορετικά, θα αφαιρείτο, κατά παράβαση του άρθρου 26 του Συντάγματος, η διαφορά από το δικαστήριο ενώπιον του οποίου εκκρεμεί αυτή, θα προσβαλλόταν το δεδικασμένο και θα παραβιαζόταν η αρχή της ισότητας των όπλων (ΟΛΣτΕ 3633/2004, ΣτΕ 1438/2020, 3782/2015).

1.11 Οι περιορισμοί του δικαιώματος δικαστικής προστασίας

Βασική προϋπόθεση για την πραγμάτωση του δικαιώματος δικαστικής προστασίας είναι η ελευθερία πρόσβασης στη δικαιοσύνη. Η ανάγκη της αποτελεσματικότητας της δικαστικής προστασίας καθιστά συνταγματικά επιτρεπτή, αλλά και απαραίτητη, τη θέσπιση περιορισμών, σκοπός των οποίων είναι η αποφυγή της άσκησης άσκοπων αιτήσεων παροχής έννομης προστασίας. Το σκοπό αυτό υπηρετούν οι διαδικαστικές προϋποθέσεις της έννομης σχέσης της δίκης, η μη συνδρομή των οποίων καθιστά το εισαγωγικό της δίκης ένδικο βοήθημα ή το ένδικο μέσο απαράδεκτο, χωρίς το δικαστήριο να εισέλθει στην εξέταση της νομικής και ουσιαστικής βασιμότητάς του (Κουτνατζής 2019: 125-126; Χρυσόγονος 2023: 650). Οι προϋποθέσεις αυτές αφορούν τη φύση της επίδικης διαφοράς ή ενέργειες, στις οποίες πρέπει να έχει προηγουμένως προβεί ο ενδιαφερόμενος διάδικος για να εξασφαλίσει την πρόσβασή του στα αρμόδια δικαστήρια (Κουτνατζής 2019: 125-126).

Η θέσπιση περιορισμών στο δικαίωμα παροχής έννομης προστασίας από τα δικαστήρια, ιδίως ως προς την ελευθερία πρόσβασης στη δικαιοσύνη, ελέγχεται ως προς την εναρμόνισή της με την αρχή της αναλογικότητας υπό τις τρεις ειδικότερες εκφάνσεις της, ήτοι: (α) την προσφορότητα ή καταλληλότητα, δηλαδή το περιοριστικό μέτρο να είναι κατάλληλο για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού, (β) την αναγκαιότητα, δηλαδή να μην υπάρχει άλλο λιγότερο επαχθές μέτρο που να ικανοποιεί στην ίδια έκταση τον επιδιωκόμενο σκοπό και (γ) την αναλογικότητα *stricto sensu*, δηλαδή οι δυσμενείς συνέπειες από τη λήψη του περιοριστικού μέτρου να μην είναι δυσανάλογες με την σκοπούμενη ωφέλεια (Βλαχόπουλος 2017: 25-26).

Το άρθρο 20 παρ. 1 του Συντάγματος δεν αποκλείει την καθιέρωση, με σκοπό τη διευκόλυνση της προόδου της δίκης, προϋποθέσεων και διατυπώσεων, εφόσον αυτές αφορούν τη λειτουργία των δικαστηρίων και δεν υπερβαίνουν τα όρια, πέρα από τα οποία, συνέπεια της θέσπισής τους, είναι η άμεση ή έμμεση κατάργηση του δικαιώματος δικαστικής προστασίας (ΟλΣτΕ 601/2012, 3087/2011, 1583/2010). Οι προϋποθέσεις αυτές, όπως προαναφέρθηκε, πρέπει να είναι δικονομικές και όχι ουσιαστικές, αφού οι τελευταίες παρεμποδίζουν την πρόσβαση στη δικαιοσύνη. Ακόμη, πρέπει να μην περιορίζουν το δικαίωμα δικαστικής προστασίας αδικαιολόγητα ή σε υπερβολικό βαθμό και πολύ περισσότερο να μην αποκλείουν στην πραγματικότητα την άσκηση των ένδικων βοηθημάτων ή μέσων. Εξάλλου, οι συνέπειες που προέρχονται από τη μη τήρηση των τύπων που επιβάλλονται για την έγκυρη άσκηση ένδικων βοηθημάτων ή μέσων δεν πρέπει να υπερβαίνουν το σκοπό της θέσπισης αυτών (τύπων) (Χρυσόγονος 2023: 654). Απαγορεύσεις στην πρόοδο της δίκης, τις οποίες θέτει ο κοινός νομοθέτης για άλλους, άσχετους, σκοπούς, όπως είναι οι φορολογικοί, δεν αφορούν τη λειτουργία των δικαστηρίων και την απονομή της δικαιοσύνης και, συνεπώς, αντίκεινται στο άρθρο 20 παρ. 1 του Συντάγματος (Χρυσόγονος 2023: 650-652).

Στις δικονομικές προϋποθέσεις της παροχής δικαστικής προστασίας περιλαμβάνονται, μεταξύ άλλων: (α) η υποχρεωτική παράσταση με δικηγόρο σε διαδικασίες ενώπιον του Αρείου Πάγου ή άλλου πολιτικού δικαστηρίου και (β) η αξίωση υπογραφής του δικογράφου από δικηγόρο, με ταυτόχρονη καταβολή των προβλεπόμενων εισφορών υπέρ δικηγορικών συλλόγων, ασφαλιστικών ταμείων κλπ με ποινή απαραδέκτου. Επίσης,

επιτρεπτή κρίνεται από τα δικαστήρια: (α) η πρόβλεψη διάφορων δικαστικών δαπανημάτων, όπως είναι το δικαστικό ένσημο για τη συζήτηση ένδικου βοηθήματος που έχει καταψηφιστικό αίτημα, το παράβολο για την άσκηση ένδικου μέσου, η εισφορά υπέρ του Ταμείου Χρηματοδότησης Δικαστικών Κτιρίων κλπ, (β) η ρύθμιση του τρόπου κατάθεσης του δικογράφου, όπως με την αξίωση να συντάσσεται σχετική πράξη στο δικόγραφο με μνεία του αριθμού πρωτοκόλλου και της χρονολογίας πρωτοκόλλησης στη δημόσια αρχή στην οποία κατατίθεται και (γ) η υποχρέωση διορισμού αντικλήτου στην έδρα του δικαστηρίου, αν ο διάδικος, όπως ο υποστηρίζων την κατηγορία στην ποινική δίκη, δεν διαμένει μόνιμα στην έδρα του δικαστηρίου, για τη διευκόλυνση της διενέργειας των επιδόσεων χωρίς καθυστέρηση (Χρυσόγονος 2023: 655).

Ακόμη, στις προϋποθέσεις, τις οποίες ο νομοθέτης μπορεί να καθορίσει για την προσφυγή κάθε ενδιαφερομένου προσώπου στη δικαιοσύνη, περιλαμβάνεται και η πρόβλεψη προθεσμίας, μέσα στην οποία ο ενδιαφερόμενος οφείλει να ενεργήσει, με σκοπό τη γρήγορη άρση των σχετικών διαφορών και την ασφάλεια των συναλλαγών. Η διάρκεια των προθεσμιών αυτών μπορεί να διαφοροποιείται ανάλογα με τη φύση των υποθέσεων και τις εκτιμήσεις του νομοθέτη, με την προϋπόθεση, βέβαια, ότι ο οριζόμενος χρόνος είναι εύλογος, ενώ η έναρξη και η λήξη τους πρέπει να ορίζονται από τον νομοθέτη κατά τέτοιο τρόπο ώστε οι ενδιαφερόμενοι να μη χάνουν το δικαίωμα άσκησης των ένδικων βοηθημάτων τα οποία προβλέπονται κατά περίπτωση (Χρυσόγονος 2023: 655).

Κεφάλαιο 2

Οι εκτελεστοί τίτλοι στην Ελλάδα και στην Κύπρο

2.1 Οι εκτελεστοί τίτλοι στην Ελλάδα

Για τη διενέργεια αναγκαστικής εκτέλεσης, αναγκαία προϋπόθεση είναι η ύπαρξη εκτελεστού τίτλου. Εκτελεστός τίτλος είναι το δημόσιο έγγραφο το οποίο ενσωματώνει αξίωση που μπορεί να ικανοποιηθεί με τη διαδικασία της αναγκαστικής εκτέλεσης, ως ειδικότερης μορφής του δικαιώματος παροχής έννομης προστασίας. Με τον εκτελεστό τίτλο καθορίζονται τα πρόσωπα που νομιμοποιούνται ενεργητικά ή παθητικά στη διαδικασία της αναγκαστικής εκτέλεσης, το είδος, το περιεχόμενο και το ύψος της αξίωσης για την ικανοποίηση της οποίας πραγματοποιείται η αναγκαστική εκτέλεση (Γέσιου-Φαλτσή 2017: 254-255).

Από τον ορισμό αυτό του εκτελεστού τίτλου προκύπτουν τα εξής: (α) Ο εκτελεστός τίτλος περιβάλλεται πάντοτε τον τύπο του εγγράφου, (β) ο εκτελεστός τίτλος ενσωματώνει αξίωση για την ικανοποίηση της οποίας παρέχεται στον δικαιούχο η δυνατότητα να προβεί στην κίνηση της διαδικασίας για την παροχή έννομης προστασίας με τη μορφή της αναγκαστικής εκτέλεσης και (γ) η δυνατότητα του δικαιούχου για προσφυγή στην κρατική συνδρομή για την ικανοποίηση της αξίωσής του που ενσωματώνεται στον εκτελεστό τίτλο προκύπτει αμέσως από την ύπαρξη αυτού (Γέσιου-Φαλτσή 2017: 254-255).

Στο ελληνικό νομικό σύστημα, η αναγκαστική εκτέλεση δεν διενεργείται από το δικαστήριο που εκδίδει την εκτελούμενη απόφαση, αλλά επιχειρείται από άλλα όργανα, τα οποία διακρίνονται σε άμεσα και έμμεσα. Άμεσα όργανα της αναγκαστικής εκτέλεσης είναι εκείνα που διενεργούν τις προβλεπόμενες από τον νόμο, αναγκαίες για την αναγκαστική εκτέλεση, διαδικαστικές πράξεις· τέτοια όργανα είναι, σύμφωνα με τον ΚΠολΔ, ο δικαστικός επιμελητής και ο συμβολαιογράφος ή ο νόμιμος αναπληρωτής του. Έμμεσα όργανα της αναγκαστικής εκτέλεσης είναι τα όργανα της Αστυνομίας, η συνδρομή των οποίων ζητείται, όταν, κατά την αναγκαστική εκτέλεση, προβάλλεται ή απειλείται αντίσταση (Γέσιου-Φαλτσή 1998: 20-21).

Τα αρμόδια για την αναγκαστική εκτέλεση όργανα μπορούν να ελέγξουν μόνο την ύπαρξη του εκτελεστού τίτλου και όχι τη βασιμότητα της αξίωσης που πρόκειται να εκτελεστεί. Η ύπαρξη της αξίωσης ελέγχεται από το αρμόδιο δικαστήριο μετά από άσκηση, από τον καθ' ου η εκτέλεση, ανακοπής, κατά το άρθρο 933 του ΚΠολΔ (Γέσιου-Φαλτσή 2017: 254; Νίκας 2023: 202; Πανταζόπουλος 2021: 44).

Σύμφωνα με το άρθρο 904 παρ. 2 του ΚΠολΔ εκτελεστοί τίτλοι είναι: (α) οι τελεσίδικες δικαστικές αποφάσεις κάθε ελληνικού δικαστηρίου, (β) οι αποφάσεις κάθε ελληνικού δικαστηρίου που κηρύχθηκαν προσωρινά εκτελεστές, (γ) οι διαιτητικές αποφάσεις, (δ) τα πρακτικά ελληνικών δικαστηρίων που περιέχουν συμβιβασμό ή προσδιορισμό δικαστικών εξόδων, (ε) τα συμβολαιογραφικά έγγραφα, (στ) οι διαταγές πληρωμής που εκδίδονται από έλληνες δικαστές, (ζ) οι διαταγές απόδοσης της χρήσης μίσθιου ακινήτου που εκδίδονται από έλληνες δικαστές, (η) οι αλλοδαποί τίτλοι που κηρύχθηκαν εκτελεστοί και (θ) οι διαταγές και πράξεις που αναγνωρίζονται από τον νόμο ως εκτελεστοί τίτλοι.

Η απαρίθμηση των εκτελεστών τίτλων εμφανίζεται μεν ως περιοριστική, όμως, ο χαρακτήρας αυτός δεν είναι απόλυτα ορθός, αφού με την τελευταία από τις ως άνω περιπτώσεις εκτελεστών τίτλων αναγνωρίζεται στον νομοθέτη η δυνατότητα να δημιουργεί, χωρίς περιορισμούς, εκτελεστούς τίτλους πέρα από εκείνους που προβλέπονται από το άρθρο 904 παρ. 2 του ΚΠολΔ (Γέσιου-Φαλτσή 2017: 256; Πανταζόπουλος 2021: 45). Τα δικαστήρια ή άλλες δημόσιες αρχές δεν μπορούν να προσδώσουν εκτελεστότητα σε άλλα έγγραφα (Νίκας 2023: 205; Πανταζόπουλος 2021:

44). Επίσης, δεν επιτρέπεται στους ενδιαφερομένους να δημιουργούν άλλους εκτελεστούς τίτλους με συμφωνία (Γέσιου-Φαλτσή 2017: 256; Πανταζόπουλος 2021: 45).

2.1.1 Οι τελεσίδικες δικαστικές αποφάσεις

Σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου 904 παρ. 2 περ. α' του ΚΠολΔ, εκτελεστοί τίτλοι είναι «...οι τελεσίδικες αποφάσεις κάθε ελληνικού δικαστηρίου». Παρά τη γενική διατύπωση της διάταξης αυτής, τίτλο εκτελεστό μπορούν, από τη φύση τους, να αποτελούν μόνο οι καταψηφιστικές δικαστικές αποφάσεις και ειδικότερα όσες δέχονται καταψηφιστικές αγωγές, δηλαδή αγωγές με τις οποίες επιδιώκεται η υποχρέωση του εναγομένου σε πράξη, παράλειψη ή ανοχή. Εκτελεστούς τίτλους δεν αποτελούν: (α) οι δικαστικές αποφάσεις που δέχονται ή απορρίπτουν αναγνωριστικές αγωγές, δηλαδή αγωγές με τις οποίες επιδιώκεται η αναγνώριση της ύπαρξης έννομης σχέσης (άρθρο 70 του ΚΠολΔ), αφού με τις αποφάσεις αυτές λαμβάνει χώρα ιδεατή μόνο αναγνώριση της έννομης σχέσης και (β) οι δικαστικές αποφάσεις που δέχονται ή απορρίπτουν διαπλαστικές αγωγές, δηλαδή αγωγές με τις οποίες επιδιώκεται η σύσταση, η μεταβολή ή η κατάργηση έννομης σχέσης στις περιπτώσεις τις οποίες ορίζει ο νόμος (άρθρο 71 του ΚΠολΔ), αφού η επιδιωκόμενη με αυτές μεταβολή επέρχεται αυτομάτως με μόνη την έκδοση των αποφάσεων αυτών, χωρίς να χρειάζεται η παρεμβολή ενεργειών κρατικών οργάνων (ΑΠ 17/2015, 7/2013; Γέσιου-Φαλτσή 2017: 258-260; Πανταζόπουλος 2021: 46).

Οι δικαστικές αποφάσεις με τις οποίες απορρίπτονται καταψηφιστικές αγωγές, καθώς και οι δικαστικές αποφάσεις με τις οποίες γίνονται δεκτές ή απορρίπτονται αναγνωριστικές και διαπλαστικές αγωγές αποτελούν εκτελεστούς τίτλους μόνο ως προς το κεφάλαιο της δικαστικής δαπάνης που επιβάλλεται με τις αποφάσεις αυτές (Γέσιου-Φαλτσή 2017: 259-260; Μαργαρίτης 2012: 509-510 Τόμ. II).

Η εκτελεστότητα της δικαστικής απόφασης εξαρτάται από το διατακτικό της, από το οποίο πρέπει να προκύπτει η ποσότητα και η ποιότητα της παροχής, σύμφωνα με το άρθρο 916 του ΚΠολΔ. Επομένως, αφού η εκτελεστότητα της δικαστικής απόφασης βασίζεται στο διατακτικό της, πρέπει αυτό να είναι σαφές και ορισμένο. Ωστόσο, η ασάφεια του διατακτικού της μπορεί να αρθεί σε συνδυασμό με το σκεπτικό. Αν η άρση αυτή δεν καταστεί δυνατή, υπάρχει η δυνατότητα να επιδιωχθεί η διόρθωση ή η ερμηνεία της

δικαστικής απόφασης ύστερα από σχετική αίτηση, σύμφωνα με όσα ορίζονται στα άρθρα 315 επ. του ΚΠολΔ (Γέσιου-Φαλτσή 2017: 260).

Εκτελεστό τίτλο αποτελεί, όπως προαναφέρθηκε, η τελεσίδικη δικαστική απόφαση που επιδικάζει την απαίτηση. Αν, συνεπώς, η έφεση που ασκήθηκε κατά της απόφασης απορριφθεί, εκτελεστό τίτλο αποτελεί μόνο η απόφαση του πρωτοβάθμιου δικαστηρίου. Η απόφαση του δευτεροβάθμιου δικαστηρίου αποτελεί, στην περίπτωση αυτή, εκτελεστό τίτλο μόνο ως προς το κεφάλαιο της δικαστικής δαπάνης που επιβλήθηκε με αυτή. Αν, όμως, με την απόφαση του δευτεροβάθμιου δικαστηρίου εξαφανιστεί η απόφαση του πρωτοβάθμιου λόγω της ευδοκίμησης της έφεσης που ασκήθηκε κατ' αυτής και δικαστεί εκ νέου η υπόθεση, τότε εκτελεστό τίτλο αποτελεί η απόφαση του δευτεροβάθμιου δικαστηρίου (Γέσιου-Φαλτσή 2017: 262-263; Νίκας 2023: 209).

Η δικαστική απόφαση, με την οποία υποχρεώθηκε ο οφειλέτης να καταβάλει ορισμένο χρηματικό ποσό ως οφειλόμενο κεφάλαιο, δεν αποτελεί εκτελεστό τίτλο για τους αντίστοιχους τόκους, όταν δεν υπάρχει σ' αυτή (απόφαση) σχετική διάταξη, διότι δεν υποβλήθηκε σχετικό αίτημα (Γέσιου-Φαλτσή 2017: 263; Νικολόπουλος 2000: 1701).

Εκτελεστούς τίτλους δεν αποτελούν μόνο οι αποφάσεις των πολιτικών δικαστηρίων, αλλά και οι αποφάσεις οποιουδήποτε ημεδαπού δικαστηρίου, οι οποίες επιδικάζουν απαίτηση που επιδέχεται αναγκαστική εκτέλεση. Έτσι, εκτελεστοί τίτλοι είναι, μεταξύ των άλλων: (α) οι αποφάσεις των τακτικών διοικητικών δικαστηρίων για διαφορές που άγονται προς επίλυση με την άσκηση αγωγής, δηλαδή για χρηματικές απαιτήσεις από έννομη σχέση δημόσιου δικαίου ιδιώτη κατά του Δημοσίου ή άλλου Νομικού Προσώπου Δημοσίου Δικαίου, σύμφωνα με τις διατάξεις των άρθρων 71, 199 παρ. 1, 2 του Κώδικα Διοικητικής Δικονομίας (ΚΔιοικΔ), με την προϋπόθεση ότι είναι επιτρεπτή η αναγκαστική εκτέλεση κατά του συγκεκριμένου νομικού προσώπου, (β) οι αποφάσεις του Ελεγκτικού Συνεδρίου, με τις οποίες υποχρεώνεται το ελληνικό δημόσιο σε καταβολή σύνταξης στον δικαιούχο, (γ) οι αποφάσεις του μουφτή, οι οποίες εκτελούνται, αφού κηρυχθούν εκτελεστές από το μονομελές πρωτοδικείο της περιφέρειας στην οποία εδρεύει ο μουφτής, κατά το άρθρο 8 παρ. 2 του Εισαγωγικού Νόμου του ΚΠολΔ (ΕισΝΚΠολΔ) και (δ) οι αποφάσεις των ποινικών δικαστηρίων ως προς τη δικαστική δαπάνη που επιβάλλεται με αυτές· μέχρι την 1^η-7-2019, οπότε άρχισε να ισχύει ο νέος Κώδικας Ποινικής Δικονομίας (ΚΠοινΔ),

σύμφωνα με το άρθρο δεύτερο του Ν. 4620/2019, εκτελεστό τίτλο αποτελούσαν και οι αποφάσεις των ποινικών δικαστηρίων για τις αστικές αξιώσεις· η εκτέλεση των αποφάσεων αυτών γινόταν κατά τις διατάξεις της πολιτικής δικονομίας μετά το αμετάκλητο, κατά το άρθρο 571 του ΚΠοινΔ, όπως ίσχυε τότε· από την έναρξη της ισχύος του νέου ΚΠοινΔ, οι αστικές αξιώσεις που έχουν εισαχθεί στα ποινικά δικαστήρια παραπέμπονται υποχρεωτικά ως ανεκκαθάριστες στα πολιτικά δικαστήρια, εκτός αν έχουν επιδικαστεί, οπότε εφαρμόζονται γι' αυτές οι διατάξεις του ισχύσαντος μέχρι την 30^η-6-2019 ΚΠοινΔ (άρθρο 588 παρ. 3 του νέου ΚΠοινΔ) (ΑΠ 886/2020; Γέσιου-Φαλτσή 2017: 263-264).

2.1.1.1 Η τελεσιδικία της δικαστικής απόφασης

Τελεσιδικες είναι δικαστικές αποφάσεις που δεν υπόκεινται στα τακτικά ένδικα μέσα της ανακοπής ερημοδικίας και της έφεσης (άρθρο 321 του ΚΠολΔ). Η δικαστική απόφαση καθίσταται τελεσιδική με τη συνδρομή των ακόλουθων προϋποθέσεων: (α) με την άπρακτη παρέλευση των προθεσμιών για την άσκηση ανακοπής ερημοδικίας και έφεσης, οι οποίες (προθεσμίες) προβλέπονται από τα άρθρα 503 και 518, αντίστοιχα, του ΚΠολΔ, (β) με την παραίτηση από το δικαίωμα άσκησης των ένδικων αυτών μέσων, η οποία (παραίτηση) προβλέπεται από τα άρθρα 296, 298 και 299 του ΚΠολΔ και (γ) με την παραίτηση από τα ασκηθέντα ένδικα μέσα της ανακοπής ερημοδικίας και της έφεσης, η οποία (παραίτηση) προβλέπεται από τα άρθρα 294, 297 και 299 του ΚΠολΔ (Γέσιου-Φαλτσή 2017: 266; Πανταζόπουλος 2021: 47).

Οι αποφάσεις των δευτεροβάθμιων δικαστηρίων που εκδίδονται κατ' αντιμωλίαν είναι τελεσιδικες. Οι ερήμην κάποιου από τους διαδίκους εκδιδόμενες αποφάσεις των δευτεροβάθμιων δικαστηρίων γίνονται τελεσιδικες, όταν παρέλθει άπρακτη η προθεσμία άσκησης ανακοπής ερημοδικίας ή ασκηθεί αυτή και απορριφθεί (Νίκας 2023: 211).

2.1.2 Οι προσωρινά εκτελεστές δικαστικές αποφάσεις

Σύμφωνα με το άρθρο 904 παρ. 2 περ. α' του ΚΠολΔ, εκτελεστούς τίτλους αποτελούν και «...οι αποφάσεις κάθε ελληνικού δικαστηρίου που κηρύχθηκαν προσωρινά εκτελεστές». Με εκτελεστότητα εξοπλίζονται, κατ' αρχήν, οι δικαστικές αποφάσεις που δεν μπορούν να

προσβληθούν πλέον με τα τακτικά ένδικα μέσα της ανακοπής ερημοδικίας και της έφεσης. Επομένως, ο κανόνας είναι ότι, κατ' αρχήν, εκτελούνται οι τελεσίδικες δικαστικές αποφάσεις. Όμως, στον κανόνα αυτό εισάγεται εξαίρεση, σύμφωνα με την οποία η εκτέλεση μπορεί να πραγματοποιηθεί και με δικαστική απόφαση που δεν κατέστη ακόμη τελεσίδικη, αλλά κηρύχθηκε από το δικαστήριο προσωρινά εκτελεστή (άρθρα 904 παρ. 2 περ. α', 907 επ. του ΚΠολΔ). Συνεπώς, προσωρινά εκτελεστή είναι η καταψηφιστική οριστική δικαστική απόφαση με βάση την οποία μπορεί να γίνει αναγκαστική εκτέλεση και πριν από την τελεσιδικία της. Για να κηρυχθεί προσωρινά εκτελεστή μια οριστική απόφαση πρέπει να υποβληθεί στο δικαστήριο που δικάζει την ουσία της υπόθεσης σχετικό αίτημα από το διάδικο που νίκησε (άρθρο 907 του ΚΠολΔ) (Γέσιου-Φαλτσή 2017: 278-279). Υποβολή αυτοτελούς αίτησης για την κήρυξη της προσωρινής εκτέλεσης δεν επιτρέπεται (Νίκας 2023: 220).

2.1.2.1 Δικαιολόγηση της κήρυξης της προσωρινής εκτέλεσης

Η εκτέλεση οριστικής δικαστικής απόφασης που κηρύχθηκε προσωρινά εκτελεστή οδηγεί στην ταχύτερη ικανοποίηση του δανειστή. Ωστόσο, υπάρχει ο κίνδυνος της εκτέλεσης μη ορθών δικαστικών αποφάσεων. Ακόμη, αν γίνει εκτέλεση οριστικής δικαστικής απόφασης που κηρύχθηκε προσωρινά εκτελεστή, χωρίς την παροχή εγγύησης από τον δανειστή, υπάρχει ο κίνδυνος να είναι αφερέγγυος ο τελευταίος (δανειστής), όταν ο οφειλέτης, στην περίπτωση της εξαφάνισης ή μεταρρύθμισης της απόφασης που κηρύχθηκε προσωρινά εκτελεστή λόγω της παραδοχής των κατ' αυτής ασκηθέντων ένδικων μέσων, ζητήσει την απόδοση αυτών που ήδη κατέβαλε στον δανειστή.

Επίσης, στην ίδια περίπτωση (εξαφάνιση ή μεταρρύθμιση απόφασης που κηρύχθηκε προσωρινά εκτελεστή), είναι ενδεχόμενο ο δανειστής να μην αποδώσει εκουσίως όσα έλαβε με την εκτέλεση της απόφασης που κηρύχθηκε προσωρινά εκτελεστή και να καταστήσει, έτσι, αναγκαία την αναγκαστική εκτέλεση του οφειλέτη κατ' αυτού (δανειστή) για την απόδοση των ληφθέντων από τον δανειστή. Παρόλα αυτά, η ρύθμιση του ΚΠολΔ για την κήρυξη της προσωρινής εκτέλεσης δικαιολογείται από την ανάγκη για ταχεία και αποτελεσματική έννομη προστασία από τα δικαστήρια (άρθρα 20 παρ. 1 του Συντάγματος και 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ) (Πανταζόπουλος 2021: 49).

2.1.2.2 Δυνητική κήρυξη της προσωρινής εκτέλεσης

Σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου 908 παρ. 1 εδ. α' του ΚΠολΔ, το δικαστήριο δύναται να κηρύξει προσωρινά εκτελεστή απόφαση, ολικά ή εν μέρει, σε κάθε περίπτωση που κρίνει ότι συντρέχουν εξαιρετικοί λόγοι γι' αυτό ή ότι η ενδεχόμενη καθυστέρηση, όσον αφορά την εκτέλεση, μπορεί να προκαλέσει σημαντική ζημία στον διάδικο που νίκησε. Εξάλλου, κατά τη διάταξη της παρ. 2 του ίδιου άρθρου, *«Αν πιθανολογείται ότι η εκτέλεση θα βλάψει ανεπανόρθωτα το διάδικο που νικήθηκε, το δικαστήριο μπορεί να μην κηρύξει την απόφασή του προσωρινά εκτελεστή»*. Συνεπώς, το δικαστήριο, για να κηρύξει οριστική απόφαση προσωρινά εκτελεστή, στην περίπτωση της δυνητικής κήρυξης της προσωρινής εκτέλεσης, συνεκτιμά: (α) το συμφέρον του δανειστή, (β) το συμφέρον του οφειλέτη και (γ) τις πιθανότητες ανατροπής της απόφασης. Με τη διάταξη της παρ. 1 εδ. β' του ίδιου άρθρου (908 του ΚΠολΔ), ο νομοθέτης προέβη σε ενδεικτική απαρίθμηση περιπτώσεων στις οποίες οριστική απόφαση μπορεί να κηρυχθεί προσωρινά εκτελεστή, με βάση τη φύση των απαιτήσεων ή τις συνθήκες κάτω από τις οποίες γεννήθηκαν αυτές (Νίκας 2023: 226-228; Πανταζόπουλος 2021: 51).

2.1.2.3 Υποχρεωτική κήρυξη της προσωρινής εκτέλεσης

Με τις διατάξεις του άρθρου 910 του ΚΠολΔ ορίζονται, περιοριστικά, οι περιπτώσεις της υποχρεωτικής κήρυξης της προσωρινής εκτέλεσης, οι οποίες αφορούν: (α) αποφάσεις που διατάσσουν την απόδοση μισθίου, (β) αποφάσεις που υποχρεώνουν σε καταβολή καθυστερούμενων μισθωμάτων από οποιαδήποτε σύμβαση μίσθωσης, (γ) αποφάσεις επί απαιτήσεων από συναλλαγματικές, από γραμμάτια εις διαταγήν και από τραπεζικές επιταγές και (δ) αποφάσεις επί απαιτήσεων διατροφής από οποιαδήποτε αιτία και επί απαιτήσεων από καθυστερούμενους μισθούς, και στις δύο περιπτώσεις, μόνο για τον χρόνο μετά την άσκηση της αγωγής και για τρεις (3) μήνες πριν από αυτή. Στις περιπτώσεις αυτές, το δικαστήριο δεν έχει τη δυνατότητα εκτίμησης, αλλά είναι

υποχρεωμένο να κηρύξει την προσωρινή εκτέλεση, αν το ζητήσει ο διάδικος που νίκησε (Γέσιου-Φαλτσή 2017: 284; Νίκας 2023: 224).

2.1.2.4 Αποκλεισμός της κήρυξης της προσωρινής εκτέλεσης

Κατά το άρθρο 909 του ΚΠολΔ, προσωρινή εκτέλεση δεν μπορεί να διαταχθεί: (α) κατά του Δημοσίου, των δήμων και των κοινοτήτων· με το άρθρο 326 παρ. 5 του Ν. 4072/2012, με το οποίο ορίστηκε ότι «*Η εκτέλεση δικαστικών αποφάσεων ή άλλων εκτελεστών τίτλων, που υπόκεινται σε ένδικα μέσα ή βοηθήματα και από τους οποίους απορρέει χρηματική υποχρέωση του Δημοσίου, διενεργείται ύστερα από προσκόμιση εκ μέρους του δικαιούχου ισόποσης εγγυητικής επιστολής Τραπέζης*» έχει εξαρτηθεί το επιτρεπτό της κήρυξης της προσωρινής εκτέλεσης κατά του Δημοσίου από την υποχρεωτική κατάθεση εγγυητικής επιστολής, (β) κατά οποιουδήποτε διαδίκου για τα δικαστικά έξοδα, (γ) όταν η διαφορά εξαρτάται από απόφαση η οποία πρέπει, κατά το ουσιαστικό δίκαιο, να καταστεί τελεσίδικη ή αμετάκλητη, για να επέλθουν οι έννομες συνέπειές της. Η τελεσιδικία απαιτείται, μεταξύ των άλλων περιπτώσεων, για την απόφαση με την οποία κηρύσσεται η αφάνεια (άρθρο 48 του ΑΚ) και για την απόφαση με την οποία διατάσσεται η προσωπική κράτηση ως μέσο εκτέλεσης (άρθρο 1049 παρ. 1 εδ. α΄ του ΚΠολΔ). Το αμετάκλητο απαιτείται, μεταξύ των άλλων περιπτώσεων, για τις αποφάσεις με τις οποίες ακυρώνεται ή λύεται ο γάμος, σύμφωνα με τα άρθρα 1431 και 1348, αντίστοιχα, του Αστικού Κώδικα (ΑΚ) και (δ) στις διαφορές από τις σχέσεις γονέων και τέκνων (άρθρο 592 αρ. 2 του ΚΠολΔ) (Γέσιου-Φαλτσή 2017: 289-294; Νίκας 2023: 230-231).

2.1.2.5 Προστασία του οφειλέτη από την κήρυξη της προσωρινής εκτέλεσης

Η κήρυξη της προσωρινής εκτέλεσης των δικαστικών αποφάσεων δεν αφήνει απροστάτευτο τον οφειλέτη, αφού του παρέχονται οι ακόλουθες δυνατότητες: (α) να ζητήσει την αναστολή εκτέλεσης της απόφασης που κηρύχθηκε προσωρινά εκτελεστή (άρθρα 912-913 του ΚΠολΔ) και (β) στην περίπτωση της εξαφάνισης ή της μεταρρύθμισης απόφασης που κηρύχθηκε προσωρινά εκτελεστή, να ζητήσει την επαναφορά των πραγμάτων στην προηγούμενη κατάσταση (άρθρο 914 του ΚΠολΔ) ή και αποζημίωση από

τον δανειστή (που προέβη στην εκτέλεση απόφασης που κηρύχθηκε προσωρινά εκτελεστή) λόγω της αδικαιολόγητης εκτέλεσης σε βάρος του, εφόσον, βέβαια, συντρέχουν οι όροι του άρθρου 940 του ΚΠολΔ (Νίκας 2023: 268; Πανταζόπουλος 2021: 49-50).

2.1.2.5.1 Αναστολή της προσωρινής εκτέλεσης

Η κήρυξη της προσωρινής εκτέλεσης ενέχει, όπως προαναφέρθηκε, κινδύνους, αφού στηρίζεται σε οριστική μόνο δικαστική απόφαση, η οποία είναι πιθανό να ανατραπεί με την άσκηση των ένδικων μέσων της ανακοπής ερημοδικίας ή της έφεσης. Λόγω των κινδύνων αυτών, έχει εισαχθεί ο θεσμός της αναστολής της προσωρινής εκτέλεσης, η οποία (αναστολή) μπορεί να διαταχθεί μετά από αίτηση του διαδίκου που νικήθηκε (άρθρα 912-913 του ΚΠολΔ).

Οι προϋποθέσεις που πρέπει να συντρέχουν για να διαταχθεί η αναστολή της προσωρινής εκτέλεσης μέχρι τη συζήτηση του τακτικού ένδικου μέσου (ανακοπής ερημοδικίας ή έφεσης) κατά της απόφασης που κηρύχθηκε προσωρινά εκτελεστή είναι οι ακόλουθες: (α) η ύπαρξη προσωρινά εκτελεστής δικαστικής απόφασης, (β) η υποβολή σχετικής αίτησης από τον διάδικο που νικήθηκε, (γ) η παραδεκτή άσκηση ανακοπής ερημοδικίας ή έφεσης κατά της απόφασης που κηρύχθηκε προσωρινά εκτελεστή και (δ) η πιθανολόγηση της ευδοκίμησης της ανακοπής ερημοδικίας ή της έφεσης, καθώς και του κινδύνου επέλευσης βλάβης από την εκτέλεση (άρθρο 912 παρ. 1 του ΚΠολΔ) (Γέσιου-Φαλτσή 2017: 303-307). Η αναστολή της προσωρινής εκτέλεσης μπορεί να διαταχθεί και κατά την εκδίκαση του ένδικου μέσου της ανακοπής ερημοδικίας ή της έφεσης, σε κάθε στάση της δίκης, μετά από αίτηση του διαδίκου που το άσκησε (άρθρο 913 παρ. 1 του ΚΠολΔ).

2.1.2.5.2 Η επαναφορά των πραγμάτων στην προηγούμενη κατάσταση

Η εξαφάνιση ή η μεταρρύθμιση προσωρινά εκτελεστής δικαστικής απόφασης, λόγω της ευδοκίμησης τακτικού ένδικου μέσου (ανακοπής ερημοδικίας ή έφεσης) κατά της απόφασης αυτής η οποία χρησιμοποιήθηκε ως εκτελεστός τίτλος για τη διενέργεια της εκτέλεσης, αποδεικνύει ότι οι πράξεις εκτέλεσης στηρίχθηκαν σε εκτελεστό τίτλο που εκδόθηκε εσφαλμένα και ότι η περιουσιακή μετατόπιση που επήλθε με αυτή (εκτέλεση) ήταν αδικαιολόγητη. Συνεπώς, εκείνος κατά του οποίου διενεργήθηκε αδικαιολόγητη

εκτέλεση πρέπει να έχει ένδικο βοήθημα για την επαναφορά των πραγμάτων στην προηγούμενη κατάσταση.

Για το σκοπό αυτό, έχει οριστεί με το άρθρο 914 εδ. α' του ΚΠολΔ, ότι το δικαστήριο που δικάζει το ένδικο μέσο της ανακοπής ερημοδικίας ή της έφεσης, εφόσον δεχθεί αυτό (ένδικο μέσο) οριστικά κατ' ουσίαν και απορρίψει, ολικά ή εν μέρει, την αγωγή, την ανταγωγή ή την κύρια παρέμβαση, διατάσσει, αν το ζητήσει εκείνος σε βάρος του οποίου έγινε η εκτέλεση, την επαναφορά των πραγμάτων στην κατάσταση που βρισκόταν πριν εκτελεστεί η απόφαση που εξαφανίστηκε ή μεταρρυθμίστηκε (Γέσιου-Φαλτσή 2017: 318-320; Πανταζόπουλος 2021: 59-60).

Για την επαναφορά, συνεπώς, των πραγμάτων στην προηγούμενη κατάσταση, κατά το άρθρο 914 του ΚΠολΔ, πρέπει: (α) να υποβάλλεται σχετική αίτηση από το διάδικο που ασκεί το τακτικό ένδικο μέσο· η επαναφορά δεν διατάσσεται αυτεπαγγέλτως από το δικαστήριο στο οποίο έχει εισαχθεί το ένδικο μέσο, ακόμη και όταν συντρέχουν όλες οι προϋποθέσεις, (β) να λαμβάνει χώρα προηγουμένως εκτέλεση της δικαστικής απόφασης που κηρύχθηκε προσωρινά εκτελεστή· στην έννοια της εκτέλεσης περιλαμβάνεται και η εκούσια συμμόρφωση του οφειλέτη καθ' ου η εκτέλεση με το περιεχόμενο της προσωρινά εκτελεστής απόφασης, (γ) να προαποδεικνύεται η εκτέλεση της απόφασης· να προκύπτει, δηλαδή, αυτή από έγγραφο, όπως το αντίγραφο της κατασχετήριας έκθεσης, ή από ομολογία του δανειστή που επισπεύδει την εκτέλεση και (δ) να γίνεται δεκτό οριστικά και κατ' ουσίαν το τακτικό ένδικο μέσο και να απορρίπτεται, ολικά ή εν μέρει, η αγωγή, η ανταγωγή ή η κύρια παρέμβαση (Απαλαγάκη 1994: 79; Γέσιου-Φαλτσή 2017: 323-327).

Στην αναιρετική διαδικασία, εφαρμόζεται η διάταξη του άρθρου 579 παρ. 2 του ΚΠολΔ, σύμφωνα με την οποία, αν προαποδεικνύεται η εκούσια ή αναγκαστική εκτέλεση της απόφασης που αναιρέθηκε, ο Άρειος Πάγος, εφόσον υποβληθεί σχετικό αίτημα με την αναίρεση ή τις προτάσεις ή με αυτοτελές δικόγραφο που κατατίθεται στη Γραμματεία του Αρείου Πάγου έως την παραμονή της συζήτησης της αναίρεσης, διατάζει με την αναιρετική απόφαση την επαναφορά των πραγμάτων στην κατάσταση που υπήρχε πριν από την εκτέλεση.

Η απόφαση που διατάζει την επαναφορά των πραγμάτων στην προηγούμενη κατάσταση αποτελεί εκτελεστό τίτλο. Ο δανειστής, ο οποίος επέσπευσε την εκτέλεση και απέκτησε, λόγω της απόφασης που κηρύχθηκε προσωρινά εκτελεστή, ένα περιουσιακό στοιχείο, γίνεται τώρα καθ' ου η εκτέλεση με επισπεύδοντα δανειστή τον πρώην οφειλέτη. Αν η αξίωση, για την ικανοποίηση της οποίας έγινε η επίσπευση της εκτέλεσης με βάση την προσωρινά εκτελεστή απόφαση, είναι χρηματική, η απόφαση για την επαναφορά εκτελείται, εφόσον δεν έλαβε χώρα εκούσια συμμόρφωση του οφειλέτη, με τη διαδικασία της αναγκαστικής εκτέλεσης για την ικανοποίηση χρηματικών απαιτήσεων (άρθρα 951 επ. του ΚΠολΔ). Στην περίπτωση αυτή, το χρηματικό ποσό που καταβλήθηκε αποδίδεται εντόκως από το χρόνο επίδοσης της απόφασης με την οποία διατάχθηκε η επαναφορά, εφόσον υπάρχει σχετική διάταξη στο διατακτικό της απόφασης (ΟΛΑΠ 5/2001). Διεκδίκηση περαιτέρω ζημίας δεν αποκλείεται, αν, βέβαια, συντρέχουν οι προϋποθέσεις του άρθρου 940 παρ. 1 του ΚΠολΔ. Αν, τέλος, η προσωρινή εκτέλεση ήταν άμεση, δηλαδή αφορούσε απόδοση κινητού ή ακίνητου πράγματος, μπορεί να γίνει αυτούσια επαναφορά των πραγμάτων στην προηγούμενη κατάσταση, σύμφωνα με τις διατάξεις των άρθρων 941-943 του ΚΠολΔ (Γέσιου-Φαλτσή 2017: 328-330; Πανταζόπουλος 2021: 62).

2.1.3 Οι διαιτητικές αποφάσεις

Σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου 904 παρ. 2 περ. β' του ΚΠολΔ, εκτελεστοί τίτλοι είναι και οι διαιτητικές αποφάσεις. Η διάταξη αυτή αναφέρεται στις ημεδαπές διαιτητικές αποφάσεις, ενώ για τις αλλοδαπές ισχύει η διάταξη του άρθρου 906 του ΚΠολΔ.

Κατά τη διάταξη του άρθρου 867 εδ. α' του ΚΠολΔ, «...*διαφορές ιδιωτικού δικαίου μπορούν να υπαχθούν σε διαιτησία με συμφωνία, αν εκείνοι που τη συνομολογούν έχουν την εξουσία να διαθέτουν ελεύθερα το αντικείμενο της διαφοράς*». Τα μέρη που συνομολογούν τη συμφωνία για διαιτησία έχουν την εξουσία να διαθέτουν ελεύθερα το αντικείμενο της διαφοράς, όταν αυτό είναι απαλλοτριωτό. Απαλλοτριωτά είναι κυρίως τα περιουσιακά δικαιώματα. Συνεπώς, τα δικαιώματα τα οποία από τη φύση τους δεν είναι απαλλοτριωτά, όπως είναι τα δικαιώματα από γαμικές διαφορές, το δικαίωμα για λύση του γάμου, τα δικαιώματα από τις σχέσεις μεταξύ συζύγων ή μεταξύ γονέων και τέκνων και τα

δικαιώματα που ανάγονται στην προστασία της προσωπικότητας, δεν υπάγονται στη διαιτησία (Μαργαρίτης 2012: 438 Τόμ. ΙΙ; Φουστούκος 2000: 1640).

Η διαιτητική απόφαση ολοκληρώνεται από τη στιγμή που υπογράφεται κατά το άρθρο 892 του ΚΠολΔ, αποτελεί δε εκτελεστό τίτλο χωρίς να απαιτείται δικαστική επικύρωσή της. Οι διαιτητικές αποφάσεις, όπως και οι δικαστικές, αποτελούν εκτελεστούς τίτλους μόνο αν περιέχουν και καταψηφιστικές διατάξεις. Η διαιτητική απόφαση, για να αποτελεί εκτελεστό τίτλο, δεν απαιτείται να είναι τελεσίδικη, αφού, σύμφωνα με το άρθρο 895 παρ. 1 του ΚΠολΔ, δεν προσβάλλεται με ένδικα μέσα. Επίσης, δεν ορίζεται στον νόμο χρόνος έναρξης της εκτελεστότητάς της. Μπορεί, όμως, τούτο να ορίζεται με τη συμφωνία της διαιτησίας, κατά το άρθρο 895 παρ. 2 του ΚΠολΔ. Αν στη συμφωνία της διαιτησίας δεν υπάρχει σχετική πρόβλεψη, αλλά έχει συμφωνηθεί η άσκηση προσφυγής σε άλλους διαιτητές, κατά το άρθρο 895 παρ. 2 του ΚΠολΔ, η εκτελεστότητα αρχίζει από την παρέλευση της προθεσμίας για την άσκηση της προσφυγής ή από την έκδοση απόφασης επί της προσφυγής, κατ' ανάλογη εφαρμογή του άρθρου 896 του ΚΠολΔ, έτσι ώστε η διαιτητική απόφαση να αποτελεί τίτλο εκτελεστό, μόλις αποκτήσει ισχύ δεδικασμένου. Αν δεν έχει συμφωνηθεί η άσκηση προσφυγής σε άλλους διαιτητές και δεν προκύπτει κάτι διαφορετικό από τη συμφωνία της διαιτησίας, τότε είναι εκτελεστή αμέσως από την έκδοσή της (Γέσιου-Φαλτσή 2017: 334-335; Νίκας 2023: 402).

2.1.4 Τα πρακτικά ελληνικών δικαστηρίων που περιέχουν συμβιβασμό ή προσδιορισμό δικαστικών εξόδων

Εκτελεστούς τίτλους αποτελούν τα πρακτικά ελληνικών δικαστηρίων που περιέχουν δικαστικό συμβιβασμό, με την έννοια της διάταξης του άρθρου 293 παρ. 1 εδ. β' του ΚΠολΔ, σύμφωνα με την οποία ο συμβιβασμός γίνεται με δήλωση ενώπιον του δικαστηρίου ή του εισηγητή ή του συμβολαιογράφου, και επιφέρει αυτοδίκαιη κατάργηση της δίκης. Πρόκειται, επομένως, για τον συμβιβασμό που έχει ως αποτέλεσμα την αυτοδίκαιη κατάργηση της δίκης, δηλαδή την κατάργηση της δίκης χωρίς την έκδοση απόφασης που να την αποπερατώνει.

Βασική προϋπόθεση για να καταρτιστεί έγκυρος συμβιβασμός και να υπάρξει έγκυρος εκτελεστός τίτλος είναι η αναγραφή στο πρακτικό ότι ο διάδικος παραστάθηκε αυτοπροσώπως ή ότι ο πληρεξούσιος δικηγόρος του είχε ειδική πληρεξουσιότητα (άρθρο 98 αρ. β΄ του ΚΠολΔ). Το περιεχόμενο του δικαστικού συμβιβασμού πρέπει να αναφέρεται σε υποχρέωση για πράξη, παράλειψη ή ανοχή, ώστε να μπορεί να εκτελεστεί (Γέσιου-Φαλτσή 2017: 338-341).

Εκτελεστό τίτλο, ακόμη, αποτελεί από την επικύρωσή του και ο συμβιβασμός που επιτυγχάνεται: (α) στο πλαίσιο της προαιρετικής απόπειρας συμβιβαστικής επίλυσης της διαφοράς που προβλέπεται από το άρθρο 214Α του ΚΠολΔ, (β) στο πλαίσιο της δικαστικής μεσολάβησης, που προβλέπεται από το άρθρο 214Β του ΚΠολΔ και (γ) στο πλαίσιο της διαμεσολάβησης, που προβλέπεται από το άρθρο 214Γ του ΚΠολΔ (Γέσιου-Φαλτσή 2017: 342-344; Νίκας 2023: 404).

Επιπροσθέτως, εκτελεστό τίτλο αποτελούν και τα πρακτικά των δικαστηρίων που περιέχουν προσδιορισμό δικαστικών εξόδων (άρθρο 904 παρ. 2 περ. γ΄ του ΚΠολΔ). Δεν πρόκειται, βέβαια, για την περίπτωση των δικαστικών εξόδων που επιδικάζονται στον διάδικο που νίκησε με δικαστική απόφαση, αλλά για τις περιπτώσεις, στις οποίες επιβάλλονται δικαστικά έξοδα χωρίς να έχει εκδοθεί δικαστική απόφαση, όπως στην περίπτωση του δικαστικού συμβιβασμού (άρθρα 293 παρ. 1 εδ. β΄, 187 του ΚΠολΔ) (Νίκας 2023: 402).

2.1.5 Τα συμβολαιογραφικά έγγραφα

Σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου 1 παρ. 1 περ. α΄ του Ν. 2830/2000 (Κώδικας Συμβολαιογράφων), τα συμβολαιογραφικά έγγραφα είναι δημόσια έγγραφα, συστατικά ή αποδεικτικά των δηλώσεων των ενδιαφερομένων, συντασσόμενα από τα αρμόδια όργανα (συμβολαιογράφους ή νόμιμους αναπληρωτές τους ή Έλληνες προξένους στο εξωτερικό), κατά τις νόμιμες διατυπώσεις. Τα συμβολαιογραφικά έγγραφα εξοπλίζονται με το τεκμήριο γνησιότητας, ως δημόσια έγγραφα (άρθρο 455 εδ. α΄ του ΚΠολΔ), έχουν βέβαιη χρονολογία έναντι των τρίτων και αποδεικνύουν και υπέρ του εκδότη τους (ΑΠ 770/2019).

Στη διάταξη του άρθρου 904 παρ. 2 περ. δ' του ΚΠολΔ, που προβλέπει ότι εκτελεστοί τίτλοι είναι και τα συμβολαιογραφικά έγγραφα, εντάσσονται μόνο τα συμβολαιογραφικά έγγραφα που περιέχουν αξίωση, χρηματική ή μη χρηματική, όπως παράδοση ή απόδοση ακίνητου πράγματος, η οποία υπόκειται σε αναγκαστική εκτέλεση και είναι βέβαιη και εκκαθαρισμένη τόσο ως προς το ποσό όσο και ως προς το είδος της παροχής (άρθρα 915, 916 του ΚΠολΔ) (ΑΠ 1535/2022; Γέσιου-Φαλτσή 2017: 346-347).

2.1.6 Οι διαταγές πληρωμής που εκδίδονται από έλληνες δικαστές

Η διαταγή πληρωμής εκδίδεται από τον αρμόδιο δικαστή χωρίς συζήτηση στο ακροατήριο μετά από αίτηση του δανειστή για χρηματική απαίτηση ή απαίτηση παροχής χρεογράφων, εφόσον: (α) πρόκειται για διαφορά ιδιωτικού δικαίου, (β) η απαίτηση και το οφειλόμενο ποσό αποδεικνύονται με δημόσιο ή ιδιωτικό έγγραφο ή και με απόφαση ασφαλιστικών μέτρων, η οποία εκδόθηκε μετά από ομολογία ή αποδοχή της αίτησης από τον οφειλέτη και (γ) η απαίτηση δεν εξαρτάται από αίρεση, προθεσμία, όρο ή αντιπαροχή και το ποσό χρημάτων ή χρεογράφων που οφείλεται είναι ορισμένο (άρθρα 623 και 624 παρ. 1 του ΚΠολΔ).

Ο οφειλέτης κατά του οποίου στρέφεται η διαταγή πληρωμής έχει δικαίωμα να ασκήσει ανακοπή μέσα σε δεκαπέντε (15) εργάσιμες ημέρες από την επίδοσή της, αν η διαταγή πληρωμής έχει εκδοθεί κατά προσώπου με διαμονή ή έδρα στην Ελλάδα, ή μέσα σε τριάντα (30) εργάσιμες ημέρες, αν η διαταγή πληρωμής έχει εκδοθεί κατά προσώπου με διαμονή ή έδρα στο εξωτερικό ή κατά προσώπου με άγνωστη διαμονή ενώπιον του καθ' ύλην αρμόδιου δικαστηρίου του τόπου έκδοσης της διαταγής πληρωμής, το οποίο δικάζει με τη διαδικασία των περιουσιακών διαφορών που ορίζονται από τα άρθρα 614 επ. του ΚΠολΔ (άρθρο 632 παρ. 1 και 2 του ΚΠολΔ).

Η διαταγή πληρωμής δεν είναι δικαστική απόφαση, αλλά εξοπλίζεται, αν παρέλθει άπρακτη και η προβλεπόμενη από το άρθρο 633 παρ. 2 εδ. γ' του ΚΠολΔ δεύτερη προθεσμία των δεκαπέντε (15) εργάσιμων ημερών από τη νέα επίδοσή της, με ισχύ δεδικασμένου, το οποίο είναι ισοδύναμο με το δεδικασμένο της δικαστικής απόφασης (Νίκας 2023: 409).

2.1.6.1 Η αναστολή της εκτελεστότητας της διαταγής πληρωμής

Η ανακοπή κατά της διαταγής πληρωμής δεν αναστέλλει την εκτέλεσή της. Συνεπώς, η εκτελεστότητά της είναι άμεση (Νίκας 2023: 408). Ωστόσο, για την περίπτωση της έκδοσης διαταγής πληρωμής κατά προσώπου που έχει άγνωστη διαμονή ή κατοικεί ή έχει έδρα στο εξωτερικό, ο νομοθέτης καθιέρωσε αυτοδίκαιη αναστολή της εκτελεστότητας της διαταγής πληρωμής. Ειδικότερα, με τη διάταξη του άρθρου 631 εδ. β' του ΚΠολΔ ορίστηκε ότι όσο διαρκεί η προθεσμία για την άσκηση της ανακοπής σύμφωνα με το άρθρο 632 του ΚΠολΔ, αναστέλλεται μεν η εκτελεστότητα της διαταγής πληρωμής, στην περίπτωση της έκδοσής της κατά προσώπου που έχει άγνωστη διαμονή ή κατοικεί ή έχει έδρα στο εξωτερικό, επιτρέπεται, όμως, να ληφθούν ασφαλιστικά μέτρα σύμφωνα με το άρθρο 724 του ΚΠολΔ.

Οι διατάξεις του άρθρου 632 παρ. 3 και 4 του ΚΠολΔ παρέχουν στο πρόσωπο κατά του οποίου έχει εκδοθεί η διαταγή πληρωμής τρεις δυνατότητες προκειμένου να επιτύχει την αναστολή της εκτέλεσης της διαταγής πληρωμής. Η πρώτη δυνατότητα παρέχεται από τη διάταξη του άρθρου 632 παρ. 3 εδ. β' του ΚΠολΔ, σύμφωνα με την οποία το δικαστήριο, ο δικαστής του οποίου εξέδωσε τη διαταγή πληρωμής, μπορεί να χορηγήσει, με τη διαδικασία των ασφαλιστικών μέτρων, αναστολή της εκτέλεσης της διαταγής πληρωμής μέχρι να εκδοθεί οριστική απόφαση επί της ασκηθείσας ανακοπής κατά της διαταγής πληρωμής.

Η δεύτερη δυνατότητα προβλέπεται από τη διάταξη του άρθρου 632 παρ. 4 εδ. α' του ΚΠολΔ, κατά την οποία, αν ασκηθεί εμπρόθεσμα έφεση κατά της απόφασης με την οποία απορρίφθηκε η ανακοπή, το δικαστήριο που απέρριψε την ανακοπή μπορεί, δικάζοντας με τη διαδικασία των ασφαλιστικών μέτρων, μέχρι τη συζήτηση της έφεσης, μετά από αίτηση του προσώπου κατά του οποίου έχει εκδοθεί η διαταγή πληρωμής, να αναστείλει ολικά ή εν μέρει την εκτέλεση, μέχρι να εκδοθεί οριστική απόφαση, εφόσον πιθανολογείται η ευδοκίμηση της έφεσης.

Η τρίτη δυνατότητα παρέχεται από τη διάταξη του άρθρου 632 παρ. 4 εδ. β' του ΚΠολΔ, με την οποία προβλέπεται ότι το δικαστήριο που δικάζει την έφεση μπορεί, σε κάθε στάση της κατ' έφεση δίκης, να αναστείλει την εκτέλεση ύστερα από αίτηση του προσώπου κατά του

οποίου έχει εκδοθεί η διαταγή πληρωμής, μετά από αίτηση του τελευταίου, η οποία υποβάλλεται με το δικόγραφο της έφεσης ή με τις προτάσεις (Γέσιου-Φαλτσή 2017: 358-359).

2.1.7 Οι διαταγές απόδοσης της χρήσης μίσθιου ακινήτου που εκδίδονται από έλληνες δικαστές

Σύμφωνα με το άρθρο 904 παρ. 2 περ. ε' του ΚΠολΔ, εκτελεστοί τίτλοι είναι και οι διαταγές απόδοσης της χρήσης μίσθιου ακινήτου που εκδίδονται από έλληνες δικαστές. Διαταγή απόδοσης της χρήσης μίσθιου ακινήτου εκδίδεται, κατά τις διατάξεις των άρθρων 637 έως 645 του ΚΠολΔ, στην περίπτωση καθυστέρησης του μισθώματος από δυστροπία, αν η έναρξη της μίσθωσης αποδεικνύεται με έγγραφο και εφόσον έχει προηγηθεί η επίδοση έγγραφης όχλησης με δικαστικό επιμελητή δεκαπέντε (15) τουλάχιστον ημέρες πριν από την κατάθεση της σχετικής αίτησης. Η άσκηση ανακοπής κατά της διαταγής απόδοσης της χρήσης μίσθιου ακινήτου (άρθρο 642 του ΚΠολΔ) δεν αναστέλλει την εκτέλεσή της. Ο ανακόπτων, όμως, μπορεί, κατά το άρθρο 643 του ΚΠολΔ, να ζητήσει, από το δικαστή που την εξέδωσε, την αναστολή της εκτέλεσής της μέχρι να εκδοθεί οριστική απόφαση επί της ανακοπής (Γέσιου-Φαλτσή 2017: 359-360; Πανταζόπουλος 2021: 106-107).

2.1.8 Οι αλλοδαποί τίτλοι που κηρύχθηκαν εκτελεστοί

Σύμφωνα με το άρθρο 904 παρ. 2 περ. στ' του ΚΠολΔ, εκτελεστοί τίτλοι είναι και οι αλλοδαποί τίτλοι που κηρύχθηκαν εκτελεστοί. Δικαιολογητικός λόγος της ρύθμισης αυτής είναι το ότι η εκτελεστότητα αποτελεί εκδήλωση κυριαρχίας και απευθύνεται στα κρατικά όργανα εκτέλεσης, τα οποία οφείλουν να συμμορφώνονται μόνο με τις επιταγές της πολιτείας στην οποία ανήκουν. Αν ίσχυε η αυτόματη αναγνώριση της εκτελεστότητας των αλλοδαπών τίτλων θα υπήρχε κίνδυνος πρόσκρουσης στις θεμελιώδεις αρχές και αξίες της ελληνικής έννομης τάξης.

Έτσι, για να γίνει στην Ελλάδα αναγκαστική εκτέλεση με βάση αλλοδαπό εκτελεστό τίτλο (δικαστική απόφαση ή άλλο τίτλο), πρέπει να κηρυχθεί αυτός εκτελεστός. Η κήρυξη της εκτελεστότητας των αλλοδαπών εκτελεστών τίτλων γίνεται από ημεδαπό δικαστήριο, όπως ορίζεται για μεν τις αλλοδαπές δικαστικές αποφάσεις κλπ από το άρθρο 905 του

ΚΠολΔ, για δε τις αλλοδαπές διαιτητικές αποφάσεις από το άρθρο 906 του ίδιου Κώδικα. Το ελληνικό δικαστήριο δικάζει τη σχετική αίτηση του δανειστή που θέλει να εκτελεστεί η αλλοδαπή απόφαση με τη διαδικασία της εκούσιας δικαιοδοσίας και ελέγχει τη συνδρομή των νόμιμων προϋποθέσεων της εκτελεστότητας, όπως της διεθνούς δικαιοδοσίας των δικαστηρίων του κράτους έκδοσης της απόφασης και της μη αντίθεσης στην ελληνική δημόσια τάξη. Από την έκδοση της σχετικής απόφασης, με την οποία απονέμεται στον αλλοδαπό εκτελεστό τίτλο η ενέργεια της εκτελεστότητας, ο αλλοδαπός τίτλος εξισώνεται με τον αντίστοιχο ελληνικό και εκτελείται όπως και ο ημεδαπός τίτλος (Νίκας 2023: 271).

Για τους εκτελεστούς τίτλους που αφορούν τον ενωσιακό χώρο, η διαδικασία της κήρυξης της εκτελεστότητας καταργήθηκε με τον Κανονισμό ΒρΙα (1215/2012) (άρθρα 39, 58 παρ. 1 εδ. α', 59 ΚανΒρΙα), αφού δεν αρμόζει στις έννομες τάξεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης, οι οποίες κατευθύνονται προς τη δημιουργία ενιαίου δικαιοδοτικού χώρου. Η διαδικασία της κήρυξης της εκτελεστότητας δεν απαιτείται για τις αποφάσεις του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΔΕΕ), οι οποίες, σύμφωνα με τα άρθρα 280 και 299 της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΣΛΕΕ), εκτελούνται κατά τις διατάξεις του ΚΠολΔ (Νίκας 2023: 272-273).

2.1.9 Οι διαταγές και πράξεις που αναγνωρίζονται από τον νόμο ως τίτλοι εκτελεστοί

Σύμφωνα με το άρθρο 904 παρ. 2 περ. ζ' του ΚΠολΔ, εκτελεστοί τίτλοι είναι, τέλος, και οι διαταγές και πράξεις που αναγνωρίζονται από τον νόμο ως τίτλοι εκτελεστοί. Οι διαταγές αυτές ορίζονται είτε στον ΚΠολΔ είτε σε ειδικούς νόμους και αφορούν αξιώσεις που επιδέχονται εκτέλεση. Έτσι, έχει καθιερωθεί η νομοθετική ελευθερία για την πρόσδοση εκτελεστότητας σε ορισμένο έγγραφο, πράγμα που δεν μπορεί να γίνει με ιδιωτική συμφωνία. Στους εκτελεστούς τίτλους, που έχουν καθιερωθεί από τον ΚΠολΔ, περιλαμβάνονται, μεταξύ των άλλων, η προσωρινή διαταγή που προηγείται του ασφαλιστικού μέτρου, κατά το άρθρο 691Α του ΚΠολΔ (ΟΛΑΠ 4/2004; Γέσιου-Φαλτσή 2017: 364; Μπέης 2003: 92), καθώς και η προσωρινή διαταγή που εκδίδεται σε οποιοδήποτε στάδιο στη διαδικασία της εκούσιας δικαιοδοσίας, κατά το άρθρο 781 του ΚΠολΔ (Γέσιου-Φαλτσή 2017: 365).

Στους εκτελεστούς τίτλους, που έχουν καθιερωθεί από ειδικούς νόμους, περιλαμβάνεται και η απόφαση του εισαγγελέα για τη λήψη προσωρινών μέτρων νομής στις διαφορές του Δημοσίου, των δήμων και των κοινοτήτων με ιδιώτες (άρθρο 22 του Αναγκαστικού Νόμου 1539/1938 «Περί προστασίας των δημοσίων κτημάτων») (ΑΠ 1525/2010; Νικολόπουλος 2000: 1704).

2.2 Απόγραφο. Έννοια και διαδικασία της έκδοσής του

Για να γίνει αναγκαστική εκτέλεση δεν αρκεί η ύπαρξη εκτελεστού τίτλου, αλλά απαιτείται να περιβληθεί αυτός με τον εκτελεστήριο τύπο. Ο εκτελεστήριος τύπος που τίθεται στο πρωτότυπο του εκτελεστού τίτλου, περιέχει διαταγή, στο όνομα του Ελληνικού Λαού, προς τα όργανα της εκτέλεσης για να προβούν στην εκτέλεση του τίτλου (άρθρο 918 παρ. 1 εδ. β' του ΚΠολΔ). Τα βασικά στοιχεία του εκτελεστήριου τύπου, από τον οποίο πηγάζει η εξουσία των οργάνων της εκτέλεσης να προβαίνουν με εξαναγκασμό στις πράξεις της διαδικασίας της αναγκαστικής εκτέλεσης, είναι η αναφορά της έκδοσης του τίτλου στο όνομα του Ελληνικού Λαού και η διαταγή προς τα αρμόδια όργανα για την εκτέλεσή του.

Οι μεταβολές στο πολίτευμα της Ελλάδος είχαν αντίκτυπο και στον τρόπο με τον οποίο συντασσόταν ο εκτελεστήριος τύπος. Το τυπικό του εκτελεστήριου τύπου που χρησιμοποιείται σήμερα είναι το ίδιο, περίπου, με το τυπικό που ορίστηκε αρχικά με την από 16 Απριλίου 1835 Εγκύκλιο του Υπουργείου Δικαιοσύνης, μεταγλωττισμένο στη δημοτική γλώσσα και τροποποιημένο λόγω της μεταβολής του Πολιτεύματος. Στην πρακτική, η φράση «Στο όνομα του Ελληνικού Λαού» τίθεται με κεφαλαία γράμματα στην κορυφή της πρώτης σελίδας του εκτελεστού τίτλου, ενώ η διαταγή προς τα αρμόδια όργανα για εκτέλεση τίθεται στο τέλος αυτού με τις υπογραφές των αρμόδιων οργάνων (Γέσιου-Φαλτσή 2017: 369-373; Μαργαρίτης 2012: 550-551 Τόμ. II).

Για την περιγραφή του εκτελεστήριου τύπου αρμόδια όργανα, σύμφωνα με το άρθρο 918 παρ. 2 του ΚΠολΔ, είναι: (α) για τους εκτελεστούς τίτλους που εκδόθηκαν από ελληνικά δικαστήρια (αποφάσεις, διαταγές πληρωμής ή άλλες διαταγές ή πράξεις), ο δικαστής που εξέδωσε αυτούς και, αν πρόκειται για πολυμελές δικαστήριο, ο πρόεδρος του δικαστηρίου (άρθρο 918 παρ. 2 περ. α' του ΚΠολΔ), (β) για τα πρακτικά ελληνικών δικαστηρίων, ο

δικαστής που δίκασε και, αν πρόκειται για πολυμελές δικαστήριο, ο πρόεδρος αυτού (άρθρο 918 παρ. 2 περ. β΄ του ΚΠολΔ), (γ) για τα συμβολαιογραφικά έγγραφα, ο συμβολαιογράφος που τα έχει συντάξει ή αυτός που κατέχει το αρχείο του συμβολαιογράφου (άρθρο 918 παρ. 2 περ. γ΄ του ΚΠολΔ), (δ) για τις διαιτητικές αποφάσεις, ο δικαστής του μονομελούς πρωτοδικείου στη γραμματεία του οποίου έχουν κατατεθεί (άρθρα 893 παρ. 2, 918 παρ. 2 περ. δ΄ του ΚΠολΔ) και (ε) για τους αλλοδαπούς τίτλους (αλλοδαπές δικαστικές ή διαιτητικές αποφάσεις ή άλλους αλλοδαπούς τίτλους), ο δικαστής του μονομελούς πρωτοδικείου που τους κήρυξε εκτελεστούς (άρθρα 905, 906, 918 παρ. 2 περ. ε΄ του ΚΠολΔ).

Στους αλλοδαπούς τίτλους, η περιαφή του εκτελεστήριου τύπου είναι αναγκαία και δεν αντικαθίσταται από τη διαδικασία της κήρυξης της εκτελεστότητας αυτών. Το όργανο το οποίο είναι αρμόδιο για την περιαφή του εκτελεστήριου τύπου πρέπει να ελέγχει τη συνδρομή των προϋποθέσεων της εκτελεστότητας (Γέσιου-Φαλτσή 2017: 369-371). Στους εκτελεστούς τίτλους του ενωσιακού χώρου, η περιαφή του εκτελεστήριου τύπου γίνεται από τα αρμόδια όργανα του Υπουργείου Δικαιοσύνης, χωρίς τη συνδρομή άλλων προϋποθέσεων (Νίκας 2023: 272-273).

Πλήρες αντίγραφο του πρωτοτύπου του εκτελεστού τίτλου, ο οποίος προηγουμένως περιβλήθηκε με τον εκτελεστήριο τύπο, αποτελεί το απόγραφο, το οποίο είναι προπαρασκευαστική πράξη της διαδικασίας της αναγκαστικής εκτέλεσης και δίδεται στον δανειστή για την επίσπευση της αναγκαστικής εκτέλεσης (ΑΠ 236/2020, 51/2004; Γέσιου-Φαλτσή 2017: 376; Νικολόπουλος 2000: 1742). Η περιαφή του εκτελεστήριου τύπου στο πρωτότυπο του εκτελεστού τίτλου, η οποία είναι διαδικαστική πράξη που γίνεται πάντοτε από το δικαστήριο (ή τον συμβολαιογράφο), διαφέρει από την έκδοση του απογράφου (Γέσιου-Φαλτσή 2017: 376).

Αρμόδιος για την έκδοση του απογράφου, αν πρόκειται για εκτελεστούς τίτλους που εκδόθηκαν από ελληνικά δικαστήρια (αποφάσεις, διαταγές πληρωμής ή άλλες διαταγές), είναι ο γραμματέας του δικαστηρίου. Αν πρόκειται για συμβολαιογραφικό έγγραφο, η έκδοση του απογράφου γίνεται από τον ίδιο τον συμβολαιογράφο, ο οποίος το συντάξε και πραγματοποίησε και την περιαφή του εκτελεστήριου τύπου ή από εκείνον που κατέχει το αρχείο του συμβολαιογράφου αυτού ή, σε περίπτωση κωλύματος, από τον αναπληρωτή

του. Όταν ο εκτελεστός τίτλος είναι διαταγή ή πράξη που δεν εκδόθηκε από δικαστήριο και που αναγνωρίζεται από τον νόμο ως τίτλος εκτελεστός (άρθρο 904 παρ. 2 περ. ζ' του ΚΠολΔ), αρμόδιο είναι το όργανο που την έχει εκδώσει (Γέσιου-Φαλτσή 2017: 381; Νικολόπουλος 2000: 1743).

Τέλος, ο νόμος επιτρέπει, σε ορισμένες περιπτώσεις, τη διενέργεια αναγκαστικής εκτέλεσης χωρίς περιαφή του εκτελεστήριου τύπου και χωρίς έκδοση απογράφου, όπως στην περίπτωση της εκτέλεσης δικαστικών αποφάσεων ασφαλιστικών μέτρων (άρθρο 700 παρ. 2 του ΚΠολΔ) ή της προσωρινής διαταγής που εκδίδεται στη διαδικασία των ασφαλιστικών μέτρων (άρθρο 691Α του ΚΠολΔ) ή των διατάξεων περί των δικαστικών εξόδων που επιδικάζονται με τις αποφάσεις ασφαλιστικών μέτρων (άρθρο 700 παρ. 4 του ΚΠολΔ) (Γέσιου-Φαλτσή 2017: 369; Μαργαρίτης 2012: 550-551 Τόμ. II; Νικολόπουλος 2000: 1743)

2.3 Οι εκτελεστοί τίτλοι στην Κύπρο

Στο νομικό σύστημα της Κυπριακής Δημοκρατίας, με την έκδοση της δικαστικής απόφασης επί της αγωγής, η οποία (έκδοση) λαμβάνει χώρα μετά από την ολοκλήρωση της διαδικασίας της ακρόασης, που ρυθμίζεται από τους Θεσμούς Πολιτικής Δικονομίας (ΘΠΔ), περατώνεται η διαδικασία της δίκης και ολοκληρώνεται, συνήθως, η παροχή της έννομης προστασίας. Οι συνέπειες αυτές επέρχονται από την έκδοση της οριστικής απόφασης, με την οποία το δικαστήριο αποφαινεται τελειωτικά επί της αίτησης για παροχή έννομης προστασίας.

Έτσι, η οριστική απόφαση του πρωτόδικου δικαστηρίου δημιουργεί, στο δικονομικό σύστημα της Κυπριακής Δημοκρατίας, τελεσιδικία. Η τελεσιδικία αποτελεί δικονομική έννομη συνέπεια της πρωτόδικης οριστικής δικαστικής απόφασης, η οποία (δικονομική έννομη συνέπεια) παράγεται αυτοδικαίως (Κουλούρης 2017: 240-241). Τούτο αποτελεί χαρακτηριστικό γνώρισμα των έννομων τάξεων των χωρών του αγγλοσαξονικού δικαίου, στις οποίες ανήκει και η Κύπρος (Κουλούρης 2017: 240-241; Pittas & Koudounari 2000: 73).

Στα δικονομικά συστήματα των χωρών του ηπειρωτικού ευρωπαϊκού δικαίου, η τελεσιδικία της δικαστικής απόφασης προϋποθέτει την αδυναμία προσβολής αυτής με τα

τακτικά ένδικα μέσα της ανακοπής ερημοδικίας και της έφεσης, που οφείλεται είτε στην άπρακτη παρέλευση της προθεσμίας άσκησης των ένδικων αυτών μέσων είτε στην απόρριψη του τακτικού ένδικου μέσου που τυχόν ασκήθηκε (Κουλούρης 2017: 240-241).

Το νομικό σύστημα της Κυπριακής Δημοκρατίας είναι μικτό, αφού συνδυάζει διαφορετικά ουσιαστικά συστατικά, στα οποία περιλαμβάνονται το Κοινό Δίκαιο (Common Law), το Ηπειρωτικό Δίκαιο, το Ευρωπαϊκό Δίκαιο με τη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ), το Αμερικανικό Δίκαιο με τη νομολογία των δικαστηρίων του και κυρίως του Ανώτατου Δικαστηρίου των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής (Kombos 2015: 34; Polyviou 2023: XI; Polyviou 2021: 288).

Εκτός, όμως, από την τελεσιδικία, η πρωτόδικη οριστική δικαστική απόφαση παράγει και εκτελεστότητα. Η έκδοση της τελεσιδικής δικαστικής απόφασης καθιστά δυνατή την ενεργοποίηση του μηχανισμού της αναγκαστικής εκτέλεσης στην περίπτωση κατά την οποία ο διάδικος που ηττήθηκε δεν συμμορφώνεται εκουσίως με το διατακτικό της τελεσιδικής δικαστικής απόφασης (Κουλούρης 2017: 240-241). Με την έκδοση της οριστικής δικαστικής απόφασης δεν ολοκληρώνεται, πάντοτε, η άσκηση του αναγνωριζόμενου από το άρθρο 30 παρ. 1 του Συντάγματος της Κυπριακής Δημοκρατίας δικαιώματος παροχής έννομης προστασίας από τα δικαστήρια.

Βέβαια, υπάρχουν περιπτώσεις, στις οποίες τούτο πράγματι συμβαίνει. Ειδικότερα, στις αναγνωριστικές και στις διαπλαστικές αγωγές, οι εκδιδόμενες επί αυτών δικαστικές αποφάσεις παράγουν τις έννομες συνέπειές τους αυτοδικαίως, χωρίς, δηλαδή, να απαιτείται η εκούσια συμμόρφωση του εναγομένου με αυτές. Στην περίπτωση, όμως, των καταψηφιστικών αγωγών, όταν ο εναγόμενος υποχρεώνεται με τη δικαστική απόφαση σε πράξη, παράλειψη ή ανοχή και αυτός δεν συμμορφώνεται εκουσίως, τότε πρέπει να ακολουθήσει η διαδικασία της αναγκαστικής (υποχρεωτικής) εκτέλεσης της απόφασης, αφού, λόγω του ότι η κριθείσα, με τη δικαστική απόφαση, ως βάσιμη, αξίωση του αιτούντος έννομη προστασία (ενάγοντος κλπ) να απαιτήσει από τον ηττηθέντα διάδικο πράξη, παράλειψη ή ανοχή παραμένει ανικανοποίητη, δημιουργείται μια νέα αξίωση του αιτούντος έννομη προστασία για αναγκαστική εκτέλεση της δικαστικής απόφασης με την οποία ο ηττηθείς διάδικος υποχρεώνεται σε πράξη, παράλειψη ή ανοχή.

Η αναγκαστική (υποχρεωτική) εκτέλεση των δικαστικών αποφάσεων, που περιλαμβάνεται στην έννοια της παροχής έννομης προστασίας, αποτελεί διαδικασία που αποβλέπει στην αναγκαστική επιβολή της συμμόρφωσης του ηττηθέντος διαδίκου με το περιεχόμενο της δικαστικής απόφασης. Τη διαδικασία αυτή οργανώνει μεν το Κράτος με διατάξεις, που περιλαμβάνονται, κατά κύριο λόγο, στον Περί Πολιτικής Δικονομίας Νόμο και στους Θεσμούς Πολιτικής Δικονομίας, η πρωτοβουλία, όμως, για την ενεργοποίηση της διαδικασίας αυτής καταλείπεται στον νικήσαντα διάδικο. Ο νικήσας, εν όλω ή εν μέρει, διάδικος, ο οποίος έχει έννομο συμφέρον, αφού υφίσταται βλάβη από τη μη συμμόρφωση του ηττηθέντος διαδίκου με το περιεχόμενο της δικαστικής απόφασης, επιδιώκει την αναγκαστική (υποχρεωτική) εκτέλεσή της και αποκαλείται «εξ αποφάσεως πιστωτής». Εκείνος δε κατά του οποίου στρέφεται η διαδικασία της αναγκαστικής εκτέλεσης αποκαλείται «εξ αποφάσεως χρεώστης» (Κουλούρης 2017: 294-295).

Το δημόσιο έγγραφο, δυνάμει του οποίου επιτρέπεται να τεθεί σε κίνηση η διαδικασία για την αναγκαστική ικανοποίηση μιας αξίωσης, ονομάζεται «εκτελεστός τίτλος». Εκτελεστούς τίτλους αποτελούν κυρίως μεν οι δικαστικές αποφάσεις, κατ' εξαίρεση δε τα διατάγματα των δικαστηρίων, εφόσον με τους τίτλους αυτούς δημιουργείται υποχρέωση για παροχή. Η διαδικασία της αναγκαστικής εκτέλεσης προϋποθέτει μεν την ύπαρξη εκτελεστού τίτλου, διενεργείται, όμως, με τρόπο διαφορετικό από εκείνον που χρησιμοποιείται στο ελληνικό νομικό σύστημα και ειδικότερα με διάταγμα εκτέλεσης του δικαστηρίου, το οποίο (διάταγμα) είναι αυτοτελές έναντι του εκτελεστού τίτλου και διακρίνεται από αυτόν.

Το διάταγμα αυτό έχει ως αντικείμενο τη λήψη κάποιου από τα μέτρα αναγκαστικής εκτέλεσης, όπως είναι η κατάσχεση κινητής ή ακίνητης περιουσίας του οφειλέτη (Κουλούρης 2017: 295; Pittas & Koudounari 2000: 103). Ο Περί Πολιτικής Δικονομίας Νόμος, περιλαμβάνει τις πιο σημαντικές διατάξεις για την οργάνωση της διαδικασίας της αναγκαστικής εκτέλεσης. Οι διατάξεις αυτές συμπληρώνονται από διατάξεις των Θεσμών Πολιτικής Δικονομίας (ΘΠΔ) (Κουλούρης 2017: 296).

Συμπεράσματα

Με το άρθρο 20 παρ. 1 του ισχύοντος Συντάγματος στην Ελλάδα, το δικονομικό δικαίωμα της δικαστικής προστασίας εντάχθηκε στα θεμελιώδη δικονομικά δικαιώματα. Στην Κύπρο, το δικαίωμα αυτό θεσπίστηκε με το άρθρο 30 παρ. 1 εδ. α' του Συντάγματός της.

Το θεμελιώδες δικονομικό δικαίωμα της δικαστικής προστασίας, το οποίο αποτελεί κορυφαία έκφανση της αρχής του κράτους δικαίου, εμπεριέχει την αξίωση για θέσπιση από το κράτος των κανόνων με τους οποίους οργανώνεται το δικονομικό σύστημα με τέτοιο τρόπο ώστε να εξασφαλίζει πλήρη, έγκαιρη και αποτελεσματική παροχή δικαστικής προστασίας.

Στο δικαίωμα αυτό περιλαμβάνεται και η ειδικότερη αξίωση του δικαιούχου για αναγκαστική εκτέλεση, δηλαδή η αξίωση του δικαιούχου έναντι του κράτους προκειμένου το τελευταίο να βοηθήσει, με τα αρμόδια όργανά του, στην ικανοποίηση της ουσιαστικής αξίωσης του δανειστή, όπως αυτή ενσωματώνεται στον εκτελεστό τίτλο. Συνεπώς, για τη διενέργεια αναγκαστικής εκτέλεσης αναγκαία προϋπόθεση είναι η ύπαρξη εκτελεστού τίτλου, δηλαδή δημόσιου εγγράφου το οποίο ενσωματώνει αξίωση που μπορεί να ικανοποιηθεί με τη διαδικασία της αναγκαστικής εκτέλεσης.

Στο νομικό σύστημα της Ελλάδος, εκτελεστοί τίτλοι είναι οι προβλεπόμενοι από το άρθρο 904 παρ. 2 του ΚΠολΔ, ενώ στο νομικό σύστημα της Κύπρου εκτελεστούς τίτλους αποτελούν, κυρίως, οι δικαστικές αποφάσεις και κατ' εξαίρεση τα διατάγματα των δικαστηρίων, εφόσον με τους τίτλους αυτούς δημιουργείται υποχρέωση για παροχή.

Συνηθέστερη και σπουδαιότερη κατηγορία εκτελεστών τίτλων στην Ελλάδα είναι οι καταψηφιστικές δικαστικές αποφάσεις, οι οποίες, συνήθως, παράγουν εκτελεστότητα από την τελεσιδικία, που προϋποθέτει την αδυναμία προσβολής αυτών με τα τακτικά ένδικα μέσα της ανακοπής ερημοδικίας και της έφεσης. Στην Κύπρο, η τελεσιδικία και η εκτελεστότητα παράγονται από την πρωτόδικη οριστική δικαστική απόφαση.

Στην Ελλάδα, για την επίσπευση της αναγκαστικής εκτέλεσης, συνήθως, απαιτείται η έκδοση απογράφου, δηλαδή πλήρους αντιγράφου του πρωτοτύπου του εκτελεστού τίτλου ο οποίος έχει περιβληθεί με τον εκτελεστήριο τύπο. Το απόγραφο δεν σηματοδοτεί την έναρξη της διαδικασίας για τη διενέργεια της αναγκαστικής εκτέλεσης, ωστόσο αποτελεί προπαρασκευαστική πράξη της διαδικασίας αυτής στο ελληνικό νομικό σύστημα. Στην Κύπρο, ο τρόπος διενέργειας της αναγκαστικής εκτέλεσης διαφέρει, αφού αυτή επισπεύδεται με αυτοτελές και ξεχωριστό από τον εκτελεστό τίτλο διάταγμα του δικαστηρίου (διάταγμα εκτέλεσης).

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

Απαλαγάκη, Χ. 1994. *Επαναφορά και Αποζημίωση (Μετά την Αναγκαστική Εκτέλεση)*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα.

Βλαχόπουλος, Σ. 2017. «1. Γενική Θεωρία των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων». Στο Σ. Βλαχόπουλος (επιμ.). *Θεμελιώδη Δικαιώματα*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, σσ. 1-30.

Γέσιου-Φαλτσή, Π. 2017. *Δίκαιο Αναγκαστικής Εκτέλεσης. Γενικό Μέρος Ι. Β' έκδοση*. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα.

Γέσιου-Φαλτσή, Π. 1998. *Δίκαιο Αναγκαστικής Εκτέλεσης. Γενικό Μέρος. Τόμ. Ι*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα.

Δαγτόγλου, Π., 2012. *Συνταγματικό Δίκαιο. Ατομικά Δικαιώματα. Δ' έκδοση*. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα.

Κλαμαρής, Ν. 1989. *Το Δικαίωμα Δικαστικής Προστασίας κατά το Άρθρο 20 § 1 Συντάγματος 1975*. Τόμ. ΙΔ'. Αθήνα-Κομοτηνή: Νομικές εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα.

Κόμπος, Κ. 2021. *Κυπριακό Συνταγματικό Δίκαιο. Θεωρία, Οργάνωση και Πράξη*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Κουλούρης, Ν. 2017. *Κυπριακή Πολιτική Δικονομία*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Κουτνατζής, Σ.-Ι. 2019. *Η Συνταγματοποίηση του Δικονομικού Δικαίου. Δικαστής και Δικαστική Προστασία*. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα.

- Λαζαράτος, Π. 2018. *Διοικητικό Δικονομικό Δίκαιο*. Γ' έκδοση. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Λοττίδης, Χ. 2019. *Το Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας, η Πολυπλοκότητά του και η Ανεπιτυχής Προσπάθεια Αναθεώρησής του, το 1963*. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα.
- Μαργαρίτης, Μ. κ.ά. 2012. *Ερμηνεία Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας. Θεωρία-Νομολογία*. Τόμ. Ι. και ΙΙ. Αθήνα: Δίκαιο και Οικονομία Π. Ν. Σάκκουλας.
- Μπέης, Κ. 2003. «Άρθρο 20 § 1». Στο Γ. Κασμάτης & Κ. Μαυριάς (επιμ). *Ερμηνεία του Συντάγματος*. Τόμ. Ι. Β' έκδοση. Αθήνα-Κομοτηνή: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, σσ. 1-149.
- Μπέης, Κ. 2003. *Πολιτική Δικονομία. Γενικές Αρχές και Ερμηνεία των Άρθρων. Αναγκαστική Εκτέλεση. Γενικό Μέρος Ι. Οι Εκτελεστοί Τίτλοι. Κατά το Εθνικό Δίκαιο (άρθρα 904-914 ΠολΔ), κατά το Ευρωπαϊκό Δίκαιο και το Διεθνές Δίκαιο*. Τόμ. 21. Αθήνα: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα.
- Νίκας, Ν. 2023. *Δίκαιο Αναγκαστικής Εκτελέσεως Ι. Γενικό μέρος*. Γ' έκδοση. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα.
- Νικολόπουλος, Γ. 2000. «Βιβλίο Όγδοο. Αναγκαστική Εκτέλεση». Στο Κ. Κεραμεύς, Δ. Κονδύλης και Ν. Νίκας. *Ερμηνεία ΚΠολΔ 591-1054. Εισαγωγικός Νόμος*. Τόμ. ΙΙ. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα. Αθήνα-Κομοτηνή: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα. Αθήνα: Δίκαιο & Οικονομία Π. Ν. Σάκκουλα, σσ. 1699-2031.
- Πανταζόπουλος, Σ.-Τ. 2021. *Αναγκαστική Εκτέλεση (Μετά τους ν. 4335/2015, 4472/2017, 4475/2017, 4512/2018 και 4745/2020)*. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα.
- Παπαδημητρίου, Γ. 2007. *Συνταγματικές Μελέτες. Θεμελιώδεις Αρχές-Αναθεώρηση του Συντάγματος-Θεμελιώδη Δικαιώματα-Δικαιοσύνη*. Τόμ. Ι. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα.
- Παπανικολάου, Κ. 2017. «Το Δικαίωμα Δικαστικής Προστασίας». Στο Σ. Βλαχόπουλος (επιμ.). *Θεμελιώδη Δικαιώματα*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, σσ. 727-744.

Σισιλιάνος, Λ.-Α. 2017. «Άρθρο 6. Δικαίωμα στη Χρηστή Απονομή Δικαιοσύνης». Στο Λ.-Α. Σισιλιάνος (επιμ.). *Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Ερμηνεία κατ' Άρθρο. Δικαιώματα - Παραδεκτό - Δίκαιη Ικανοποίηση - Εκτέλεση*. Β' έκδοση. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, σσ. 225-300.

Σοϊλεντάκης, Ν. 2017. «Άρθρο 20 § 1». Στο Σπυρόπουλος, Φ. - Κοντιάδης, Ξ. - Ανθόπουλος, Χ. - Γεραπετρίτης, Γ. (επιμ.). 2017. *Σύνταγμα. Κατ' Άρθρο Ερμηνεία*. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα, σσ. 495-510.

Συρίγος, Α. 2020. *Ελληνοτουρκικές Σχέσεις*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.

Τασόπουλος, Γ. 2017. «Άρθρο 93». Στο Σπυρόπουλος, Φ. - Κοντιάδης, Ξ. - Ανθόπουλος, Χ. - Γεραπετρίτης, Γ. (επιμ.). 2017. *Σύνταγμα. Κατ' Άρθρο Ερμηνεία*. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα, σσ. 1405-1418.

Τζιβάρης, Ι. 2010. *Συγκριτική Επισκόπηση Ελληνικού και Κυπριακού Συνταγματικού Δικαίου*. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα.

Φουστούκος, Α. 2000. «Βιβλίο Έβδομο. Διαιτησία». Στο Κ. Κεραμεύς, Δ. Κονδύλης και Ν. Νίκας. *Ερμηνεία ΚΠολΔ 591-1054. Εισαγωγικός Νόμος*. Τόμ. ΙΙ. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα. Αθήνα-Κομοτηνή: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα. Αθήνα: Δίκαιο & Οικονομία Π. Ν. Σάκκουλα, σσ. 1635-1698.

Χατζηβασιλείου, Ε. 2019. *Εισαγωγή στην Ιστορία του Μεταπολεμικού Κόσμου*. ΙΕ' έκδοση. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.

Χρυσόγονος, Κ. 2023. *Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα*. Ε' έκδοση. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα.

Χρυσόγονος, Κ. & Βλαχόπουλος, Σ. 2017. *Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα*. Δ' έκδοση.

Χρυσόγονος, Κ. 2014. *Συνταγματικό Δίκαιο*. Β' έκδοση. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα.

Ξενόγλωσση

Kombos, C. 2015. *The Impact of EU Law on Cypriot Public Law*. Athens-Thessaloniki: Sakkoulas Publications.

Pittas, S. & Koudounari, E. 2000. "Judicial System and Court Procedure". In Neocleous & Co. *Introduction to Cyprus Law*. Published under the Auspices of the Center for International Legal Studies. Salzburg: Yorkhill Law Publishing, pp. 73-104.

Polyviou, P. 2023. *Judicial Review and Constitutional Adjudication in Cyprus and Beyond*. Athens: Nomiki Bibliothiki S.A.

Polyviou, P. 2021. *The Cyprus Experience. Constitutionalism, Fundamental Law and the Doctrine of Necessity*. Athens: Nomiki Bibliothiki S.A.

Κείμενα Συνταγμάτων

Το Σύνταγμα της Ελλάδος. 1975/1986/2001/2008/2019. (2020). Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα.

Το Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας. Διαθέσιμο στο <https://www.cylaw.org/nomoi/enop/non-ind/syntagma/index.html>. Ανακτήθηκε στις 17-12-2023.

Κείμενα Διεθνών Συμβάσεων

Final Agreement for the settlement of the differences as described in the United Nations Security Council Resolutions 817 (1993) and 845 (1993), the termination of the Interim Accord of 1995, and the establishment of a strategic partnership between the Parties. Prespes, June 17th, 2018. (Η Συμφωνία των Πρεσπών). Διαθέσιμο στο <https://www.mfa.gr/images/docs/eidikathemata/agreement.pdf>. Ανακτήθηκε στις 29-4-2024.

Οικουμενική Διακήρυξη για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα. 10 Δεκεμβρίου 1948. Διαθέσιμο στο <https://www.ohchr.org/en/human-rights/universal-declaration/translations/greek-ellinika?LangID=grk>. Ανακτήθηκε στις 17-12-2023.

Χρυσανθάκης, Χ. (επιμ.) 2017. *Σύνταγμα. Κανονισμός της Βουλής. Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ. Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου & Πρόσθετα Πρωτόκολλα. Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα*. Γ' έκδοση. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Νομολογία

ΟλΣτΕ 2787/2015 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

ΟλΣτΕ 2615-6/2018 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

ΟλΣτΕ 3003/2014 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

ΟλΣτΕ 601/2012 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

ΟλΣτΕ 3087/2011 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

ΟλΣτΕ 3319/2010 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

ΟλΣτΕ 1583/2010 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

ΟλΣτΕ 22/2007 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

ΟλΣτΕ 3669/2006 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

ΟλΣτΕ 3633/2004 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

ΟλαΠ 4/2004 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

ΟλαΠ 5/2001 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

ΣτΕ 625/2022 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

ΣτΕ 1494/2021 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

ΣτΕ 1438/2020 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

ΣτΕ 1021/2018 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

ΣτΕ 3782/2015 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

ΣτΕ 1251/2015 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

ΑΠ 1535/2022 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

ΑΠ 886/2020 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

ΑΠ 236/2020 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

ΑΠ 770/2019 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

ΑΠ 17/2015 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

ΑΠ 7/2013 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

ΑΠ 1525/2010 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

ΑΠ 51/2004 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ